



Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska Institutionen
Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Programmet för juris kandidatexamen
Tillämpade studier, 20 poäng, ht-2006
Handledare: Lektor Gösta Westerlund
Författare: Cecilia Ljungblad

Våld mot kvinnor i nära relationer

Lagar finns till skydd för dessa kvinnor,
men finns kunskapen?

Innehållsförteckning

1.	Sammanfattning	4
2.	Inledning	6
2.1	Presentation av vald ämne	6
2.2	Disposition	8
2.3	Uppsatsens syfte	8
2.4	Avgränsningar	8
2.5	Metod	9
3.	Kvinnan och straffrätten	9
3.1	En historisk tillbakablick	10
3.1.1	Kristendomens införande – Nya moraliska värderingar	11
3.1.2	Kvinnan - Mannens egendom	12
3.1.3	Våld inom eller utom familjen – En markant skillnad	13
3.2	1734-års strafflag	14
3.2.1	1864-års strafflag	15
3.2.2	”Kvinnomisshandel”	16
4.	Mäns våld mot kvinnor i nära relationer	17
4.1	Normaliseringsprocessen – Nedbrytningsprocessen	18
4.1.1	När kvinnan blir liten – blir mannen stor	18
4.2	Dödligt våld – ofta kulminerar våldet vid en separation eller skilsmässa	20
5.	Hjälporganisationer	22
5.1	Kvinnojourer	22
5.2	ROKS, riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige	24
5.3	Brottsofferjourerna	24

6.	Polismyndigheten	25
6.1	Polisens skyldigheter	27
7.	Förundersökning och målsägandebiträde	28
7.1	Förundersökning av det relationsanknutna våldet	28
7.2	SARA – metoden för hot och riskbedömning	32
7.3	Lag om målsägandebiträde	35
8.	Svenska lagar till skydd för kvinnan	38
8.1	Grov kvinnofridskränkning	39
8.1.2	Analys av rättsfall	42
8.2	Lag om besöksförbud	45
8.2.1	Särskilt utvidgat besöksförbud	48
8.2.2	Besöksförbud avseende gemensam bostad	49
8.2.3	Vem påkallar beslut om besöksförbud?	51
8.2.4	Besöksförbud avseende gemensam bostad i praktiken kontra häktning	52
8.3	Häktning, RB 24 Kap 1 §	53
8.4	Besöksförbud i gemensam bostad istället för häktning?	55
8.5	Finns det ojämn fördelning av kunskap och bristande Resurser hos polisen gällande besöksförbud?	56
8.6	Överträdelse av besöksförbud	58
9.	Elektronisk övervakning	60
10.	Avslutande reflektioner	62

Källförteckning

1. Sammanfattning

I denna uppsats behandlas ämnet våld mot kvinnor i nära relationer. Våld mot kvinnor i nära relationer är ett allvarligt samhällsproblem. 1998 skärptes Sveriges Riksdag lagstiftningen när det gäller våld mot kvinnor. Då infördes bl.a. brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning. 2003 skärptes lagen om besöksförbud och särskilt utökat besöksförbud infördes, samt besöksförbud i gemensam bostad. Kunskapen om detta ämne kan man idag betrakta som ett eget kompetensområde. De normer och värderingar som finns kring detta ämne är svåra att bryta då de har funnits under lång tid. I uppsatsen görs även en historisk tillbakablick på hur rättsutvecklingen har sett ut för våldsutsatta kvinnor.

Mäns våld mot kvinnor är en mångfasetterad problematik och det finns därför ingen enkel förklaringsmodell. Vad forskarna däremot är överens om är den nedbrytningsprocess som drabbar kvinnan, den s.k. normaliseringsprocessen. I normaliseringsprocessen bryts kvinnan ner och så småningom upplevs våldsanvändningen mot henne som vanliga handlingar som hon förväntar sig och kan acceptera i vardagen.

Arbetet berör de olika hjälporganisationer som finns till hands för kvinnor som är i behov av hjälp, såsom kvinnojourer, tjejjourer och brottsofferjourer. Det sociala arbete som utförs av dessa organisationer ses numera som ett välkommet komplement till den offentliga sektorns insatser.

När det gäller polisens arbete med att ingripa och utreda den här typen av brott är det nödvändigt att förstå hur kvinnor som lever i ett misshandelsförhållande påverkas. Dock finns denna kunskap fortfarande ofta koncentrerad hos enskilda polisers engagemang för dessa frågor. Polisen och åklagarens arbete ligger till grund för en kommande rättsprocess. Det är därför mycket viktigt att det endast är poliser och åklagare som besitter särskild kunskap och erfarenhet som handlägger dessa ärendetyper.

Förarbetet till paragrafen grov kvinnofridskränkning bygger på redogörelser från kvinnor som utsatts för våld av en man som de har eller har haft en nära relation till. Där framgår det tydligt att det många gånger inte är de enskilda handlingarna i sig som karaktäriserar kvinnans utsatta situation, utan främst den press och den systematiska kränkning hon ständigt utsätts för. För att kunna döma i den här typen av mål förutsätts det återigen att man

har kunskap om just normaliseringsprocessen och hur könsmaktsperspektivet påverkar dessa relationer. Efter en analys av flera rättsfall framkommer dock att den kunskapen är väldigt varierande i domstolarna.

När det gäller besöksförbudet är lagstiftarens intentioner goda. Besöksförbudet, som innebär att mannen inte får uppsöka eller på annat sätt kontakta kvinnan, gäller högst ett år och kan förlängas med högst ett år i taget. Om ett sådant generellt besöksförbud inte bedöms vara tillräckligt kan förbudet utvidgas till att avse också förbud att uppehålla sig i närheten av en annans persons bostad eller arbetsplats, s.k. utvidgat besöksförbud. När det gäller besöksförbud avseende den gemensamma bostaden är utgångspunkten att den som riskerar att utsättas för våld inte skall behöva fly från sin bostad. Brå har i sina uppföljningar av besöksförbudet kunnat konstatera att det inte ger det skydd som är önskvärt. Även när det gäller överträdelser av besöksförbudet är det önskvärt att samhället markerar tydligare.

Min egen uppfattning är att kunskapen om mäns våld mot kvinnor, våldets orsaker och konsekvenser är avgörande för att samhällets insatser och åtgärder för att stävja, beivra, och skydda kvinnor från dessa brott ska bli relevanta och effektiva.

2. Inledning

2.1 Presentation av valda ämne

Jag har med utgångspunkt av mitt engagemang i kvinnojouren Frideborg, Mölndal under min utbildningstid valt att fördjupa mig i ämnet mäns våld mot kvinnor i nära relationer, som avslutning på mina juridikstudier. Den kunskap jag har fått från personalen och de boende på kvinnojouren har varit en viktig utgångspunkt för mitt uppsatsarbete.

Våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem och ett hot mot kvinnors hälsa och välbefinnande. Kunskaper om våld mot kvinnor är i dag att betrakta som ett eget kompetensområde. Såväl en grundlig förståelse av våldets dynamik och effekter som kunskap om fungerande förhållningssätt i yrket är nödvändiga för att våldsutsatta kvinnor ska få den hjälp de har rätt att kräva.

Mäns våld mot kvinnor är ett brott, ett socialt problem, en jämställdhetsfråga och inte minst en fråga om mänskliga rättigheter. Våld mot kvinnor i nära relationer kräver strukturella lösningar och det är ett ämne som fått stor uppmärksamhet i den offentliga debatten de senaste åren. Trots denna uppmärksamhet och flera olika lagändringar på området har inte situationen för alla dessa kvinnor och även deras barn förbättrats nämnvärt. I samband med att jag började mitt uppsatsarbete hade vi ett riksdagsval i Sverige. Inget av de stora partierna tog upp detta stora samhällsproblem som en av sina valfrågor. Det är väl just så som det ser ut idag, ett problem som man i perioder tar upp, samtidigt som problemet är så komplext och fyllt med fördomar, okunskap, ovilja och värderingar att det ligger en slags förlamning hos beslutsfattarna att på allvar ta tag i problematiken.

Efter förslag i Kvinnofridspropositionen 1998 skärpte Sveriges Riksdag lagstiftningen vad gäller våld mot kvinnor. Då infördes bl.a. brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning. Socialtjänstlagen kompletterades med nya bestämmelser och jämställdhetslagen förtydligades. 2003 skärptes lagen om besöksförbud och särskilt utökat besöksförbud infördes, samt besöksförbud i gemensam bostad.

Omfångsundersökningen Slagen Dam,¹ som är först i sitt slag i Sverige, visar att det är alla typer av män och kvinnor som är aktuella när det gäller våld i nära relationer och att betydligt fler är drabbade än de som blir aktuella via polis, vård och socialtjänst. Som förklaringsmodell för våld mot kvinnor i nära relationer förespråkar regeringen patriarkala strukturer och könsmaktsperspektiv.² Jag är benägen att hålla med. Utredningen Slag i luften visar däremot att de instanser som förväntas arbeta med dessa frågor inte klarar av att arbeta med mäns våld mot kvinnor utifrån ett könsmaktsperspektiv.³

Var fjärde kvinna, har efter sin 15-årsdag upplevt fysiskt våld från någon man. 5 procent har utsatts för våld under det senaste året. Var tredje kvinna, har åtminstone en gång efter sin 15-årsdag utsatts för sexuellt våld av en man. Nästan var femte kvinna, har erfarenheter av att bli hotade av en man någon gång efter sin 15-årsdag.⁴ Siffrorna illustrerar att våld mot kvinnor långt ifrån är ett marginellt problem. Det är därför inte längre möjligt att betrakta våld mot kvinnor som ett marginellt och isolerat problem som kan hanteras utanför diskussionen om relationen mellan män och kvinnor i samhället i övrigt.

I begreppet mäns våld mot kvinnor i nära relationer ingår vanligtvis såväl fysisk misshandel, sexuellt våld samt psykiskt våld såsom hot och ofredande. Våldet utförs av en man som kvinnan har eller har haft en relation med. Det kan handla om nuvarande eller tidigare make, sambo eller pojkvän. Våldet mot kvinnor i sådana relationer är oftast upprepat och har nästan alltid föregåtts av ett mönster där mannen i allt ökande utsträckning utövat dominans och kontroll över kvinnan. Det grova fysiska våldet är en del av ett mönster, ett steg på en glidande skala, ett kontinuum, snarare än en enskild och förklarlig händelse. Erfarenheter från kvinnojourer och specialistkliniken Rikskvinnocentrum talar också för att sexuellt våld och våldtäkt är mycket vanligt förekommande vid fysisk misshandel av närstående män, men att de utsatta kvinnorna har svårt att berätta att de även kränkts sexuellt.

¹ *Slagen dam, mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*

² SOU 2004:121

³ SOU 2004:121 s.124

⁴ *Slagen dam, mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*

2.2 Disposition

Arbetet börjar med en kort historik om våldet mot kvinnan i nära relationer och avslutas med en beskrivning av elektronisk övervakning i samband med besöksförbud som har varit under diskussion under en lång tid.

2.3 Uppsatsens syfte

Syftet med min uppsats är att titta närmare på hur hjälpen ser ut för kvinnor som drabbats av våldet, framför allt vad polisen och juridiken har att erbjuda. Jag vill även titta närmare på hur just polis och åklagare arbetar med förundersökningen, som ligger till grund för åtal.

Samtidigt vill jag undersöka hur lagar och regler står sig i detta komplexa område samt hur lagens intentioner står sig i praktiken. Syftet är också att titta närmare på i vilken omfattning man tillämpar de olika typerna av besöksförbud, och hur det aktuella skyddet ut rent praktiskt för dessa kvinnor.

Utgångspunkten i min uppsats är att titta på våld som utförs av män mot kvinnor. Den här utgångspunkten är genomgående i hela uppsatsen även när lagarna är könsneutrala som t.ex. lagen om besöksförbud.

2.4 Avgränsningar

Jag har valt att koncentrera mig på våld mot kvinnor i nära relationer och ur deras perspektiv se hur förundersökningen och lagar fungerar rent praktiskt. När det gäller lagarna har jag varit tvungen att begränsa mig och framförallt valt att titta på lagen om besöksförbud och grov kvinnofridskränkning. Framför allt har jag fördjupat mig i problematiken kring besöksförbud.

Jag vill poängtera att eventuella barn som finns i dessa familjer också är brottsoffer. Det är viktigt för mig att tillägga att de inte på något sätt är bortglömda under mitt uppsatsarbete. De är lika mycket ett brottsoffer som kvinnan, om inte fysiskt så är de psykiskt drabbade. På kvinnojouren där jag har varit engagerad under min studietid säger personalen, ”barn vet *alltid* vad som försiggår”. Detta till trots var jag tvungen att begränsa mitt arbete. Dock

hoppas jag att jag framöver får möjlighet att även titta närmare på detta område även ur barnens perspektiv.

2.5 Metod

Med utgångspunkt av den praktiska erfarenheten jag har av detta område, har jag använt mig av litteratur, förarbeten och lagstiftning. Jag har även sökt information i dagstidningar och använt mig av Internet.

3. Kvinnan och straffrätten

Inom brottsligheten är könsrollerna i allmänhet mycket traditionella. Männen är gärningsmän, subjekt, och kvinnorna uppträder som offer, objekt. Straffrätten verkar på det här sättet få en traditionell mansroll; som beskyddare av kvinnor. Men uppfyller straffrätten denna uppgift och kan den ens uppfylla den?⁵ Detta frågar sig Soile Pohjonen i sin artikel *Kvinnor våld och straffrätt*. Ur kvinnoperspektiv har speciellt bl.a. sexualbrott och kvinnomisshandel granskats. Offer för sexualbrott är till största delen kvinnor. Den mest omfattande formen av våld som drabbar kvinnor, är våldet i parförhållandet. Det är den här typen brottslighet som gör att kvinnan uttryckligen blir ett offer p.g.a. sitt kön. Den rättsliga handläggningen av dessa ärenden berättar mycket om samhällets inställning till kvinnor och till könsroller.⁶

Enligt min uppfattning är rättsordningens attityder en del av samhället och medborgarnas attityder är en del av rättsordningen. Förändringar kan fås till stånd endast genom allmänna attitydförändringar. Rättsordningen kan inte som en del av samhället lämnas utanför detta arbete. Lagarna påverkar attityderna och attityderna lagarna.

Soile Pohjonen skriver i sin artikel *Kvinnor våld och straffrätt* att straffrätten har kritiserats för att den riktar uppmärksamheten på den enskilda individuella gärningen utan att beakta växelverkan och socialt ansvar. Detta tycker hon dock inte gäller våldtäkt och kvinnomisshandel. En man som handlar i enlighet med samhällets sexistiska attityder behöver inte alltid bära ett individuellt ansvar utan orsakerna till gärningen söks även i offrets handlan-

⁵Nordborg Gudrun s. 199

⁶A.a. s.199

de. Inom viktimologin finns det även i övrigt en stark tradition enligt vilken man lägger skulden på offret. Hon menar att om den som lidit skada själv är orsak till den behandling hon utsätts för, kan alla anpassa sig bättre till situationen.⁷

3.1 En historisk tillbakablick

Den första och viktigaste egenskapen hos en kvinna är saktmodighet. Bestämd att lyda en så ofullkomlig, ofta med laster och alltid med fel i så hög grad utrustad varelse som mannen, bör hon tidigt lära sig fördra till och med orättvisor och utan att klaga finna sig i en makes obillighet.⁸

Mäns våld mot kvinnor är ett stabilt fenomen i Sverige trots ett formellt fördömande från samhällets sida. Detta blir mer begripligt om man betraktar den kvinnosyn som historiens stora filosofer utvisar. Den grekiske filosofen Aristoteles har haft ett stort inflytande på den västerländska kulturen under mer än tvåtusen år. Hans tänkande innefattade även kvinnors och mäns förhållande till varandra, och det finns ingen anledning att tro att hans tankar i dessa avseenden påverkat samhället mindre än vad de gjort inom andra områden. Aristoteles` kvinnosyn kan sammanfattas på följande sätt:

Kvinnan är defekt, både fysiskt och psykiskt. Hon skiljer sig därmed från mannen, som är en fullkomlig varelse. Olika biologiska funktioner medför olika funktioner i samhället. Det är helt i sin ordning att de biologiska skillnaderna avspeglas i samhällelig ojämlikhet.⁹

Synen på kvinnan som en defekt och missbildad *man* återkommer hos kyrkofäder, filosofer och författare under hela medeltiden, genom upplysningstiden och tämligen oförändrad i den moderna tiden. Samhällsinstitutionerna har stått för det offentliga kollektiva kvinnoförtrycket och har varit vägledande för de allmänna värderingarna om kvinnor hos medborgarna

Historien om mäns våld mot kvinnor inom familjen i Sverige är ännu i stort sett outforskad. Våra kunskaper rör sig mest kring de faktorer som är tydligast och lättast att belägga,

⁷ Pihjonen. s.204

⁸ Eduard Mauds.s.90 Text hämtad ur Rousseau's Emile II

⁹ A.a. s. 37.

nämligen lagarna. Kvinnan som sexuellt, ekonomiskt och politiskt underordnad mannen – till och med som mannens ägodel – utgör ett tema i den svenska rättshistorien.¹⁰

3.1.1 Kristendomens införande – Nya moraliska värderingar

Innan kristendomen gjorde sitt inträde i Sverige kunde det hedniska äktenskapet vara lite löst i konturerna. Det gick att upplösa, och mannen fick ha bihustrur, ”frillor”, vid sidan av den erkända hustrun. Om barnen var födda inom eller utom äktenskapet spelade sannolikt ingen större roll för deras rättigheter eller framtida möjligheter i samhället.¹¹

Kyrkan har därefter spelat en viktig roll för kvinnans ställning i det svenska samhället. Först i och med 1734 års lag blev den kyrkliga vigseln obligatorisk för att ett fullt giltigt äktenskap skulle uppkomma. Detta får ses som ett resultat av kyrkans starka inflytande över samhällslivet under det ortodoxa 1600-talet.¹² Med utgångspunkt i sina auktoriteter har kyrkan understött mannens rätt att bruka våld mot kvinnan. Fortfarande på 1700-talet hade kyrkans män makt att ingripa då församlingsmedlemmarnas beteende inte var i överensstämmelse med den gudomliga och världsliga ordningen, t.ex. då det handlade om våld inom äktenskapet. Eftersom osämja inom äktenskapet bröt mot både den världsliga och den gudomliga ordningen gav det kyrkorådet rätt att utöva kyrkotukt för att återställa denna.¹³ I de studerade fallen lyfte kyrkorådet inte fram mannens fysiska våld mot sin hustru som det centrala utan definierade det i könsneutrala termer såsom osämja eller oenighet varför båda makarna kom att betraktas som ansvariga för mannens våld.¹⁴ Det var oftast kvinnan själv som fick bära ansvaret för mannens våld då hon inte ansågs ha uppfyllt sina plikter eller varit tillräckligt undergiven sin man. Detta sågs som en större överträdelse mot den gudomliga ordningen än mannens våld då det utmanade den hierarkiska ordningen inom äktenskapet.¹⁵

Det kristna äktenskapet var monogamt. Kyrkan såg äktenskapet som en frivillig och oupplöslig förening mellan två individer. Båda parter skulle frivilligt ge sitt samtycke och

¹⁰ Eliasson Mona, Mäns våld mot kvinnor s.67

¹¹ Ohlander, Strömberg, s.17

¹² Inger Görän, s.89

¹³ Silius, Östman Ann-Catrin, ”Oenighet och äkta kärlek”, s.3

¹⁴ A.a. s.6

¹⁵ A.a. s.13

skilsmässa var i princip omöjligt.¹⁶ Giftna kvinnor och deras barn hade därmed en säkrare ställning, medan förhållandena för ogifta mödrar och deras barn efterhand blev sämre efter det att kristendomen gjorde sitt inträde i Sverige. Det blev skamligt att vara ogift mor, och utomäktenskapliga barn gjordes så småningom helt arvlösa; från mitten av 1600-talet fick de varken ärva sin far eller mor. Denna tendens kulminerade i 1734 års lag. Det var för ortodoxins människor naturligt, att de utomäktenskapliga barnen skulle få lida för föräldrarnas synder i överrensstämmelse med det synsätt man fann i gamla testamentet. Giftna män kunde inte begå äktenskapsbrott med en ogift kvinna. När den kvinnliga partnern var gift och tillhörde en annan man, som genom vigseln blivit hennes förmyndare och överhuvud, blev samma handling ett brott både för kvinnan och för mannen.¹⁷

3.1.2 Kvinnan - Mannens egendom

Kvinnor behandlades i de svenska landskapslagarna som mannens egendom. Under hela medeltiden kunde kvinnor inte företräda sig själva i rätten utan måste representeras av en målsman. Vid giftermålet blev mannen hustruns målsman. Han förvaltade makarnas förmögenhet och hade rätt att använda aga mot sin hustru. Änkorna var myndiga såtillvida att de inte var underställda någon målsman, men helt samma myndighet som män hade de inte. De kunde t.ex. inte vara förmyndare för sina barn. Kvinnan var ansvarig för sina brott och kunde dömas till döds- och kroppsstraff eller böter. Hennes böter betalades av målsmannen, men av hennes egendom. Eftersom kvinnan var omyndig både som ogift och som hustru kunde hon inte vara målsägare, dvs. kräva straff för någon som begått brott mot henne. Om kvinnan blev drabbad av något brott inom familjen, var brottet mot henne släktens sak och släkten kunde stämma gärningsmannen, inte kvinnan själv. Hustruns manliga släktingar var sakägare om hon misshandlades, fadern om gärningen riktade sig mot en ogift dotter. Kvinnan var inte en person som skulle ersättas vid brott, utan hennes släkt på manssidan.¹⁸ När kvinnor inte hade individuella rättigheter, utan var underställda en man, var giftna kvinnor naturligtvis med lagens välsignelse prisgivna åt en våldsam make. En viktig faktor i detta sammanhang var att äktenskapet inte kunde upplösas på annan grund än horsbrott eller frivilligt övergivande av den andra parten, varför mannens våld mot sin

¹⁶ Ohlander, Strömberg, s.19

¹⁷ Inger Görän, s.95

¹⁸ Hirdman Yvonne mfl. Kvinnohistoria s.58

hustru vanligen inte gav anledning att utdöma skilsmässa.¹⁹ Först 1810 kunde skäl som dryckenskap, våldsamhet och stridigt lynne som lett till avsky åberopas för skilsmässa. Dessa skäl ledde dock bara till indirekt skilsmässa, vilket innebar att makarna först måste underkasta sig kyrkorådets varningar och medlingar vid upprepade tillfällen innan de fick skiljas.

3.1.3 Våld inom eller utanför familjen – En markant skillnad

Synen på kvinnors rättigheter hänger som tidigare sagts ihop med skiljelinjen mellan våld mot kvinnor inom familjen och samma handlingar utanför familjen. Historiskt har också våld och våldtäkt som begåtts av en främmande man straffats hårt, samtidigt som kvinnor inte haft något skydd mot våld och övergrepp inom familjen eller släkten. Kvinnofridslagarna på 1200-talet betraktade våldtäkt som allvarliga brott, men då enbart då förövarna var män utanför släkten. Dessa s.k. kvinnofridslagar innebar ett förbud mot våldtäkt och ett förbud mot kvinnorov, dvs. att ta sig en hustru med våld. Den som bröt mot 1200-talets kvinnofrid ansågs framför allt ha förbrutit sig mot den man i familjen som kvinnan räknades tillhöra. Våldtäkt sågs också som ett brott mot den allmänna ordningen. Kvinnofriden gällde alltså inte i första hand till skydd för kvinnorna själva.

När det gällde våldet mot kvinnan innebar det att under den hedniska tiden hade mannen som husbonde ett avgörande inflytande över familjemedlemmarnas liv och död. Han hade bestämmanderätt över sin hustru. Detta gav mannen även en rätt att äga sin hustru, men inom vissa ramar. Husbondens äga skulle dock inte äga rum utanför hemmets väggar; mannen fick betala böter om ägan skedde offentligt. Om mannen utan avsikt dödade hustrun genom ägan, betraktades det som ett vådadråp. Om hon inte avled, men skadades, var misshandeln legitim.²⁰

Då kvinnan utsattes för våld av sin make var hennes rättsskydd sämre än då hon blev utsatt för våld av en främling eftersom mannens överordning var lagstadgad och han hade rätt att utöva makt över hustrun, även med hjälp av våld. Sjögren-Karlsson visar i sin avhandling *Kvinnors rätt i stormaktstidens Gävle* där hon studerat våld inom äktenskapet då det fortfarande var tillåtet med ”skälig” äga av hustrun, att ingen av männen i hennes studerade fall

¹⁹ Taussi-Sjöberg, Marja, s.47.

²⁰ SOU 1995:60 Del A s.95

blev dömda för misshandel trots att kvinnan utsatts för grovt våld.²¹ Hon menar vidare att det var ovanligt att våld inom äktenskapet drogs inför rätta att och det skulle gå långt innan den offentliga rättvisan ingrep, vilket kan vara en av orsakerna till att de av henne undersökta fallen visar på grovt våld.²²

3.2 1734-års strafflag

Rätten att utöva ”skälig aga” utslöts ur lagen 1734. I 1734-års lag stadgas att om mannen slog sin äkta hälft ”blå, blodig, lam eller lytt; vare thet alt i tveböte”.²³ Den tidigare lagtexten som givit mannen en positiv rätt att ”näpsa” sin hustru ”måttligt” fanns inte kvar i 1734-års lag, men däremot de gränser för våldet som stadgades. Därför ställdes mannen endast till ansvar om han överskridit dessa gränser för sitt husbondevälde.²⁴ Dessa gränser överskreds om resultatet blev allvarliga skador eller döden. Aga förekom fortfarande och beivrades inte.

Husbondemakten tillät alltså mannen att inom lagens rāmärken använda ett visst mått av våld mot sin hustru, och det var endast om han överskred detta som han gjordes ansvarsskyldig. Rättshistoriker har varit eniga om att mannen även enligt 1734 års lag hade kvar rätten att aga sin hustru. Anledningen till att man ur lagtexten utslöt orden om skälig aga anses främst ha varit den att lagstiftaren inte ville uppmana till begagnande av våld.²⁵

Ända fram till 1864 fanns lagen om husaga, som talade om mannens plikt att med alla medel upprätthålla ordningen bland sitt tjänstefolk, mot sin hustru och sina barn. Om fysisk bestraffning var nödvändig, var det mannens sak både att bedöma behovet och att utdela straffet, med den begränsningen att han inte fick ta i så mycket att han skadade eller slog ihjäl någon.²⁶ Trots att mannens makt, liksom hela samhällsordningen, vilade på våld var det fysiska våldet inget som maken uppmuntrades till utan det sågs snarare som ett misslyckande då han använde det i sin strävan efter auktoritet.²⁷ Våld skulle bara tillgripas då inga andra metoder räckte till för att upprätthålla den patriarkala ordningen. Det var alltså

²¹ Karlsson-Sjögren Åsa, s.164

²² Karlsson-Sjögren Åsa s.160

²³ Sveriges rikes lag gillad och antagen på riksdagen år 1734, Missgärningsbalken, XXXVI kap, 1§, s.156

²⁴ Hafström Gerhard, s.52.

²⁵ SOU 1995:60 Del A s.96

²⁶ Eliasson Mona Mäns våld mot kvinnor s.70

²⁷ Liljequist Jonas, s.8

en balansgång för mannen att se till att han inte använde för mycket våld och blev en ”tyrann”, samtidigt som det gällde att erhålla tillräckligt med auktoritet på annat sätt för att bibehålla ställningen som ”herre i sitt eget hus”. När det gällde handlingar med anknytning till sexuallivet präglades 1734 års lag av inställningen att sexuellt umgänge var tillåten endast inom äktenskapet, medan sexuellt umgänge under andra förhållanden var straffbart. Fortfarande på 1800-talet levde kvinnor i ett samhälle som fungerade på männens villkor. Kvinnan ansågs ha sig själv att skylla om hon fick ett utomäktenskapligt barn. Kyrkan och det borgerliga samhället betraktade mannen som kvinnans överhuvud, och den kvinnliga sexualiteten förnekades.²⁸

3.2.1 1864-års strafflag

1864 års strafflag ersatte i Sverige Straffbalken och Missgärningsbalken i 1734 års lag. Denna lag innehöll en förändring som innebar att mannen inte längre hade rätt att använda våld mot sin hustru. När sedvänjan att slå som ett medel att upprätthålla ordning och auktoritet inom familjen helt försvann ur lagen blev det istället ett angivelsebrott. Den misshandlade kvinnan måste själv anmäla överträdelsen och vara stark och kunnig nog att driva sin sak. För att kvinnorna skulle driva misshandelsmålen var det en förutsättning att de upplevde en tillit till sin egen förmåga vilket möjliggjordes genom att de fick stöd från t.ex. vänner och grannar som vittnade. Därmed var det inte bara lagändringen i sig som var nödvändig för att kvinnorna skulle anmäla makens våld, utan ett samspel av juridiska, ekonomiska, sociala och psykologiska faktorer. Det blev alltså inte någon stor lättnad för kvinnor som levde med våldsamma män, och det var heller inte avsikten. Omsorgen om äktenskapets bevarande gick fortfarande före individens, särskilt kvinnors, rättigheter att leva utan våld. Motståndet mot samhällets ingripande i vad som ansågs vara helt och hållet ett privat problem var mycket starkt.²⁹

Att det blev förbjudet att misshandla sin hustru 1864 kan ses som ett uttryck för de samhällsförändringar som var i vardande. I samband med industrialiseringen förändrades maktbaserna från att ha varit knutna till jord, till att blir hårdare knutna till lös egendom.

²⁸ SOU 1995:60 Del A s.96

²⁹ Eliasson Mona, Mäns våld mot kvinnor s.70

Individen kom successivt att frigöras från det tidigare kollektiva hushållet och husbonderätten alltmer att inskränkas, vilket tar sig uttryck inte minst i hans förlorade rätt att aga underlydande. 1858 upphörde husagesystemet varvid husbonden inte längre hade rätt att aga sitt tjänstefolk.³⁰ Denna lag kan dels ha varit ett uttryck för en strävan efter en ökad individualisering, men också ett sätt för staten att utöka och stärka sitt monopol på våldsanvändning.

Brottsbalken trädde i kraft 1965 och omfattade våld i äktenskapet samt erkände som första land i världen våldtäkt inom äktenskapet som ett brott. I Riksdagsdebatten 1962 illustrerades motståndet av de förändringar i synen på familjerelationerna som föreslogs genom lagändringen. Väl så viktigt ansågs det att inte rucka på uppfattningen om mannens ställning i familjen, samt att förhindra kvinnor från att få övertag över mannen, vilket betraktades som något mycket anstötligt och farligt.³¹ Det skulle dock dröja ända till år 1982 tills kvinnomisshandel hamnade under allmänt åtal.

Man kan dock ibland ifrågasätta om lagens innehåll i detta hänseende fullständigt trängt igenom det allmänna rättsmedvetandet. Det förekommer ofta att kvinnor säger till polisen att de vill ”ta tillbaka sin anmälan”. Inte sällan använder polis och åklagare samma uttryck, när kvinnan är tveksam till att medverka under en rättslig process.³²

Som en ytterligare förbättring för kvinnan infördes 1988 brottsoffrets rätt till målsägandebiträde i mål om sexualbrott och allvarlig kvinnomisshandel. Även lagen om besöksförbud antogs.

3.2.2 ”Kvinnomisshandel”

Ordet *kvinnomisshandel* kom in i Svenska Akademiens ordlista först 1977. Det var ett framsteg. Misshandeln som i alla tider existerat synliggjordes. Ordet uppmärksammade offret, att det var ett brott som drabbade kvinnor i nära relationer. I ordets betydelse inrymdes även att det inte var fråga om en enstaka händelse. Kvinnomisshandel är ett avsiktligt, upp-

³⁰ Edgren Monika, s.120

³¹ Eliasson Mona Mäns våld mot kvinnor s.78

³² SOU 1995:60 Del A s.98

repat våld utövat av en man mot en kvinna som han har eller har haft ett emotionellt förhållande till.³³

Det fanns ett starkt motstånd i början mot att använda ordet, speciellt hos de sociala myndigheterna och polisen. Man får känslan av att det än idag finns en tendens att hellre använda begreppet familjevåld, än kvinnomisshandel, vilket osynliggör de strukturella problemen och patriarkala strukturer som ligger till grund för detta stora samhällsproblem.

Ojämligheten i samhället, där männen har en överordnad roll, ger legitimitet åt män att utsätta familjen för våld och övergrepp. Attityder i samhället underbygger dessutom att problemen negligeras och blir tabubelagda. Sverige ligger sannolikt i topp internationellt sett i frågan om formell jämställdhet, det vill säga lagstiftning som ger kvinnor mer likvärdiga möjligheter till utbildning, arbete och familjeliv. Men det har varit en fråga om att försiktigt minska avståndet mellan kvinnors och mäns möjligheter - inte att eliminera det helt. Fortfarande existerar ett tydligt avstånd, som kan avläsas i olika former av offentlig statistik. Våldet mot kvinnor är ett extremt uttryck för ojämlikheten mellan könen.³⁴

4. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer

Våld mot kvinnor definieras av FN som ” varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i, eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnan, innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet”.³⁵

Det är en grundläggande mänsklig rättighet att få leva utan fruktan för våld eller hot om våld. Detta gäller misshandel och övergrepp av alla slag, men det våld som förekommer mellan två människor som lever tillsammans intar på många sätt en särställning i förhållande till annat våld. Sådant våld är ett exempel på obalans i maktförhållandet mellan kvinnor och män. Det rycker undan vår uppfattning att en nära relation skall vara ett uttryck för respekt och omsorg och att hemmet skall vara en trygg plats att vistas på. Våld

³³ Winberg Margareta Sahlström Ingegerd *Kommunerna som blundar för mäns våld mot kvinnor* s.5

³⁴ Eliasson Mona, *Mäns våld mot kvinnor* s.81

³⁵ FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor, artikel 1.

mot kvinnan i en familj skapar också särskilda problem då det finns gemensamma barn som även de då är brottsoffer.

Mäns våld mot kvinnor är en mångfasetterad problematik och det finns därmed inget enkelt sätt att komma till rätta med förhållandet, heller ingen enkel förklaringsmodell. Vad forskarna däremot är överens om är den *nedbrytningsprocess* som drabbar kvinnan. Hennes självförtroende bryts successivt ned, vilket leder till handlingsförlamning och hennes livsutrymme minskar mer och mer.³⁶ Dessa faktorer är kärnan i vad man ska utgå ifrån när man ska ge stöd till misshandlade kvinnor. En viktig utgångspunkt är dessutom att det är en kriminell handling som hon utsatts för. Alla kvinnor, oavsett ålder, social tillhörighet, yrke, etnicitet kan bli utsatta för våld från en närstående man. Det finns ingen enkel eller allena rådande orsak till varför män misshandlar. Det handlar om att mannen driver en maktprocess för att få kontroll över kvinnan. Rätten att kontrollera och utöva makt över kvinnan och barnen är ett genomgående tema i våldsprcessen.³⁷

4.1 Normaliseringsprocessen - Nedbrytningsprocessen

4.1.1 När kvinnan blir liten - blir mannen stor

För att begripa mäns våld mot kvinnor är det viktigt att också förstå den process som utövandet av våld innebär såväl för kvinnorna som för männen. Själva kärnan i kvinnomisshandel – den makt som mannen har över den kvinna han slår – är allt annat än enkel att begripa. För att kunna förstå måste man se närmare på hur förhållandet mellan männen och kvinnorna utvecklas. Det första mötet, förälskelsen, så långt stämmer allt med de flesta andra förhållanden. Sedan händer någonting som är överraskande likartat från man till man.³⁸ Kvinnorna som blivit misshandlade beskriver sina första intryck av mannen i positiva ordalag. Kvinnorna blir inte kära i ett monster eller mötte hån, hugg och slag för början. Många kvinnor anser att mannen dolde sin rätta karaktär och lurade dem. De annorlunda dragen hos männen, som skulle ha gjort kvinnorna betänksamma om de genast kommit underfund med dem, kom smygande in i deras förhållande skriver Birgitta Bergmark och Gunilla Hamne Lundberg i sin bok; *Stryptag, famntag, klapp eller död*.

³⁶ Eva Larsson, s.11

³⁷ A. a.

³⁸ Bergmark, Hamne Lundberg s.9

När jag träffade honom var han en mycket trevlig, charmerande, attraktiv man med många intressen. Han spelade gitarr, han sjöng, han dansade bra och var mycket uppvaktande och uppmärksam. Jag tyckte att vi hade samma åsikter. Jag var 31 år och arbetade som ritare sedan 10 år och trivdes bra med livet så han blev ju ett fint komplement. (Britt, 46 år socialsekreterare)³⁹

Eva Lundgren skriver i sin bok *Våldets normaliseringsprocess* att det finns en utbredd uppfattning inom den allmänna opinionen och även inom viss forskning, särskilt inom psykiatri och psykologi – att män slår i ”blint raseri”, vanmäktiga ursinniga, i ”ren aggression”, under stark frustration, att de förlorar besinningen och slår, eller våldför sig på grund av ”bristande impuls kontroll”. Denna förklaring förutsätter en sorts automatiskt samband mellan aggression och våld. I de studier och intervjuer Lundgren gjort med männen som slår stämmer inte detta. Männen menar själva att våldet sker styrt och kontrollerat även när det gäller deras emotionella tillstånd i gärningsögonblicket, som är kopplat till kontroll över kvinnans livsutrymme. De misshandlande männen talar om fysiskt våld kombinerat med en kontrollerad isolering, som gradvis förändras. I vilken utsträckning och på vilket sätt isoleringen sker, förskjuts omärkligt efter hand, och isoleringen ökar och blir riktigt extrem. Det handlar om en rejäl, men gradvis förminskning av kvinnans livsrum.⁴⁰

I våldets normaliseringsprocess blir kvinnorna till en början chockade av våldet, de upplever de som oacceptabelt, som något avvikande och anstötligt som de inte kan gå med på. Men efter hand kommer våldsanvändningen att upplevas som vanliga handlingar, som något de förväntar och accepterar i vardagen, och slutligen till och med kan försvara.⁴¹

För mannen handlar det om att genom våldet få kontroll över kvinnan och att våldet konstituerar hans maskulinitet. För kvinnan handlar det om en anpassning i syfte att underordna sig mannen. Underordningen införlivas i kvinnans föreställningsvärld, och härigenom konstitueras hennes kvinnlighet.⁴² I våldsprocessen är sålunda många mekanismer verksamma, mekanismer som var för sig och särskilt i förening gör våldet till en aktiv och dynamisk process med djupgående konsekvenser för kvinnan och mannen i deras förhållande. Pro-

³⁹ Bergmark, Hamne Lundberg s.10

⁴⁰ Lundgren s.25 ff

⁴¹ A.a.s.49

⁴² SOU 1995:60 Del A s.102

cessen kan i stor utsträckning förklara varför en kvinna inte vill eller kan bryta upp ur en relation där hon är utsatt för våld.⁴³

Det är vanligt att männen, efter det att de utövat våld, övergår till vad som, i vart fall för de utsatta kvinnorna, kan framstå som kärleksfulla handlingar. Det är också vanligt att perioder av våld från männens sida avlöses av perioder med värme och innerlighet mellan kvinnan och mannen. Även härigenom förstärks kvinnornas känslomässiga beroende. Gränserna internaliseras genom växling mellan våld och värme. Effekten av tortyr förstärks när smärta växlar med omsorg. Den utsatta kommer att känna tillgivenhet när pinan uteblir och torteraren tillgodoser offrets behov av vila, tröst och förståelse – eller mat och dryck. Denna tortyrens dynamik, ofta kallad Stockholmssyndromet gäller även parförhållanden i en misshandelsprocess; verkningarna av våld förstärks när våld, värme och omsorg växlar.⁴⁴

Sammanfattningsvis är kvinnans strategi att försöka anpassa sig till våldet och de ändringar och förskjutande av normer för kvinnlighet som mannen gör, och genom denna anpassning normaliserar hon våldet. Eva Lundgren skriver i sin bok *Våldets normaliseringsprocess* om ”Kerstin” som menar att kvinnor bör lämna vid första slaget, i våldets första fas är vägen ut lättare, då har kvinnor kontakt med sin egen verklighetsuppfattning, och protesterar mot våldet. Ju veligare kvinnan betar sig i våldprocessen, ju mindre protest och mer anpassning – desto mer har våldet internaliserats, ju mer utmattad, resignerad och uppgiven kvinnan är – desto svårare och tyngre är vägen ut ur våldet. I den här situationen ställs höga krav på att andra till synes utomstående – vänner, grannar och professionella – tar ansvar.

4.2 Dödligt våld - Ofta kulminerar våldet vid en separation eller skilsmässa

I forskningen om våld mot kvinnor i nära relationer har man funnit att det dödliga våldet ofta är kulmen på en längre tids våld mot kvinnan. Den enskilt största kategorin motiv är separationsproblem. Drygt 40 procent av alla kvinnor som dödas i nära relationer, dödas i samband med en separation från gärningsmannen. Svartsjuka och separationsproblem tillsammans utgör motivet i 60 procent av fallen⁴⁵ Det skulle kunna uttryckas som att de dominerande motiven i dessa fall är gärningsmannens kontrollbehov över kvinnan. Under

⁴³ SOU 1995:60 Del A s.102

⁴⁴ Lundgren Eva, *Våldets normaliseringsprocess* s.31

⁴⁵BRÅ – rapport 2001:11 s. 21

perioden 1990-1999 dödades i Sverige 164 kvinnor av män i nära relationer. Det innebär att i genomsnitt 16 kvinnor per år blir offer för en man hon har, eller har haft, en nära relation till. Dessa fall utgör knappt 20 procent av det totala dödliga våldet, men hälften av fallen med kvinnliga offer.⁴⁶

I BRÅ:s rapport 2001:11 påvisar man att av de kvinnor som blev offer för dödligt våld i nära relationer i Sverige under 1990-talet hade minst 42 procent utsatts för hot och minst 36 procent för våld av gärningsmannen innan brottet begicks. I ungefär hälften av dessa kända fall av hot och/eller våld hade polisanmälan gjorts tidigare. I de flesta fall är det samma kvinna som anmält såväl hot som våld till polisen innan det dödliga våldet ägde rum.

Det betyder att samhället i många fall, genom antingen bekanta till de inblandade, andra privatpersoner eller polis, känt till att kvinnan befunnit sig i en utsatt situation. Trots detta har man inte kunnat förhindra de fall av dödligt våld där polisanmälan tidigare gjorts. Sådana fall uppmärksammas ofta av medierna. Exempel på en åtgärd som skulle kunna ha effekt, är att gärningsmannen alltid blir gripen av polis vid skälig misstanke om våld eller allvarligt hot mot en närstående kvinna. Dels för att kunna få en möjlighet att utreda vad som hänt, men också för att skydda kvinnan mot ytterligare hot och våld. Det aktuella frihetsberövandet skulle kunna ha en dämpande effekt på mannen.⁴⁷

En överväldigande majoritet av det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer sker i en bostad. I 85 procent av fallen var brottsplatsen någon av de inblandades bostad eller det gemensamma hemmet. Karaktäristiskt för bostaden som brottsplats är bristen på insyn från utomstående. Det innebär också att det är svårt för utomstående att ingripa och förhindra brotten.⁴⁸ Det finns sällan ögonvittnen när en kvinna dödas av en man hon har eller har haft en nära relation till. Enkelt uttryckt är det så att ju närmare relation de inblandade har, desto ovanligare är det med vittnen. Kombinationen av brottsplatsen, den stora andelen fall med svartsjuka- och separationsproblem och avsaknaden av vittnen, förstärker den ”privata” karaktär som utmärker dessa brott.⁴⁹

⁴⁶BRÅ – rapport 2001:11.s.16

⁴⁷A.a. s.19

⁴⁸A.a. s.23

⁴⁹A.a. s.25

5. Hjälporganisationer

Socialt arbete som utförs av frivilliga organisationer ses numera av många som ett välkommet komplement till den offentliga sektorns insatser. Ännu mot slutet av 90-talet hade samhället inte lyckats bygga upp ett bättre stöd än det som kvinnojourerna erbjöd. I Socialtjänstlagen (2001:453) 5 kap 11§ står det att socialnämnden *bör* verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. I en undersökning 1997 av läget menade företrädare av Polis, socialtjänst och sjukvård att de inte kunde ge lika heltäckande stöd till våldsutsatta kvinnor som kvinnojourerna kunde göra.⁵⁰

De flesta drabbade kvinnor döljer under lång tid våldet och skadorna de drabbas av. De tigger och lider – för förhållandets skull, eller för barnens skull. När de till slut söker hjälp hamnar de ofta först hos en kvinnojour. Det händer tämligen ofta att kvinnor flyr till jourerna för att undkomma mannens våld – ofta under dramatiska omständigheter. Dessa kvinnor får ett skyddat boende under en kortare eller längre tid. På kvinnojouren får de hjälpsökande kvinnorna vara anonyma. Där möter de inte bara frivilligt arbetande med insikter och erfarenhet om problemen utan också andra kvinnor som flytt dit. De tvingas inte vända ut och in på sitt liv för att få hjälp. Idag finns kvinnojourer i c:a 150 av Sveriges 289 kommuner, i några av de större finns flera jourer. Kommunerna bidrog år 2000 med drygt 24 miljoner kronor till jourernas verksamhet. I mer än 130 kommuner finns emellertid fortfarande ingen kvinnojour. Snålhet – eller möjligen omedvetenhet – präglar ändå de allra flesta kommuners inställning till våldet mot kvinnor.⁵¹

5.1 Kvinnojourer

De första kvinnojourerna i Sverige bildades år 1978. Sedan dess har kvinnorörelsen byggt upp en omfattande verksamhet över hela landet. Dessa jourer har gjort ett fantastiskt arbete genom att synliggöra det våld som drabbar kvinnor och genom att förmedla kunskaper om könsrelaterade övergrepp. Sådana kunskaper har spritts till olika yrkesgrupper, som kommer i kontakt med utsatta kvinnor, och till en bredare allmänhet. Flertalet kvinnojourer

⁵⁰ SoS rapport 1998:6

⁵¹ Winberg Margareta Sahlström Ingegerd *Kommunerna som blundar för mäns våld mot kvinnor s.13*

bedriver därigenom även ett utåtriktat arbete och fyller härigenom en viktig funktion genom att dela med sig av sina erfarenheter.⁵²

De flesta kvinnor som kontaktar eller söker upp en kvinnojour har utsatts för fysiskt och psykiskt våld eller hot om våld. Misshandeln eller hotet om misshandel gör att många kvinnor inte vågar stanna kvar i hemmet utan flyr till ett skyddat boende. Trakasserier från en före detta man eller sambo är en annan vanlig orsak till att kvinnorna söker hjälp och skydd hos kvinnojouren. Kvinnor som har blivit misshandlade söker även upp jouren för råd och stöd vid vårdnads- och umgängestvister och för att få hjälp att genomföra en skilsmässa.

Ekonomiska svårigheter är ett vanligt följdproblem för de kvinnor som söker kontakt med jourerna. Jourerna arbetar med att ge personligt stöd och rådgivning till kvinnor som ringar, besöker eller bor på jouren. Några jurer erbjuder psykologkontakt och några har samtalsgrupper eller stödgrupper. Många jurer erbjuder också juridisk rådgivning. De stöder kvinnorna i deras kontakter med rättsväsendet och med andra samhällsinstanser. En av hörnstenarna i kvinnojourernas arbetssätt är att ge hjälp till självhjälp, en annan att den hjälpsökande alltid skall bli trodd. Det viktigaste stödet som jourerna dock erbjuder misshandlade och hotade kvinnor är skyddat boende.

För att kunna ge utsatta kvinnor bra hjälp är jourerna beroende av ett fungerande samarbete med olika instanser, bl.a. socialtjänsten, polisen, advokater, bostadsförmedling och andra kvinnojourer. I Socialstyrelsens rapport SoS-rapport 1990:38 där man gjorde en kartläggning av kvinnojourerna framkom dock viss kritik. Man framhöll att brist på kunskap hos olika samhällsinstanser kan medföra att en kvinna som är utsatt för misshandel och andra övergrepp inte får den hjälp hon behöver. Bristen på kunskap och inlevelse kan också innebära att kvinnan blir bemött på ett kränkande sätt.

Sammanfattningsvis ansåg socialstyrelsen att kvinnojourerna utför ett mycket omfattande och kvalificerat arbete, som utgör ett värdefullt komplement till samhällets offentliga vård och hjälpverksamhet. Jourerna stöder på ideell bas kvinnor som av olika skäl inte vill ha kontakt med samhällets hjälpinsatser. Eftersom bra hjälp till misshandlade och hotade

⁵² SOU 1995:60 Del A s 159

kvinnor inte har utvecklats inom den offentliga sektorn får de dessutom ofta ta ett ansvar som borde vila på samhället, sägs det vidare i Socialstyrelsens rapport.⁵³

5.2 ROKS, riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS) tillkom år 1984. ROKS är en partipolitiskt och religiöst obunden, ideell organisation, som verkar mot våld och förtryck av kvinnor samt för kvinnors frigörelse och jämställdhet på alla plan i samhället. ROKS anser att kvinnomisshandel, könshandel, våldtäkt, incest och andra sexuella övergrepp, tillsammans med pornografi, är de yttersta konsekvenserna av kvinnoförtryck i samhället. Den skillnad som finns mellan de olika formerna av detta förtryck är en gradskillnad och inte en artskillnad. Organisationen bedriver opinionsbildning mot våld och förtryck av kvinnor. Vidare bevakar ROKS olika utredningar, fungerar som remissorgan samt har till uppgift att initiera och verka för att forskning bedrivs inom kvinnojourernas intresseområden.⁵⁴

5.3 Brottsofferjourerna

År 1984 startades den första brottsofferjouren i Södertälje. Där har även den centrala riksorganisationen – Brottsofferjourernas Riksförbund (BOJ), som bildades år 1988 – sitt säte. Sedan mitten av 1980-talet har brottsofferjourerna snabbt vuxit i antal. Förbundet består av drygt 100 lokala brottsofferjourer. Man har haft som målsättning att det skall finnas en brottsofferjour i varje polisdistrikt och det målet uppfylldes i huvudsak under 1995.⁵⁵

En brottsofferjour består av ett antal ideellt arbetande stödpersoner samt en brottsofferassistent eller samordnare. Stödpersonerna är noggrant utvalda och får en speciell utbildning. Stödpersonernas uppgifter består bl. a. av att ta personlig kontakt med brottsoffren och i första hand stödja dem psykiskt, upprätta kontakter för fortsatt samverkan och rådgivning så länge det är nödvändigt. De skall också lämna stöd och information inför en rättegång och även förmedla hjälp från expertis av social, juridisk, psykologisk eller medicinsk art eller annan sakkunnig hjälp som kan vara nödvändig.

⁵³ SoS rapport 1990:38

⁵⁴ www.roks.se

⁵⁵ SOU 1998:40 s.234

Jourerna arbetar oftast med uppsökande verksamhet. De får information om anmälda brott från polisen och de tar därefter kontakt med brottsoffren. Den första kontakten med brottsoffret tas genom brev, vari offret erbjuds att höra av sig till en stödperson. Om brottsoffret inte hör av sig ringer stödpersonen upp offret efter några dagar. All kontakt sker på den brottsdrabbades villkor. I första hand kontaktas brottsoffer som varit utsatta för misshandel, olaga hot, ofredande, rån eller inbrott.

Enligt uppgift från BOJ beräknar man att andelen kvinnor som utsatts för våld av olika slag uppgår till mellan 20 och 50 procent av det totala antalet brottsoffer som jourerna får kontakt med. I många fall slussas kvinnorna vidare till en kvinnojour.⁵⁶

6. Polismyndigheten

Polisen är den instans i samhället som, utöver ideella organisationer, historiskt sett har uppmärksammat brottsoffers lidande och försökt att förbättra deras situation. Polisens arbete med brottsoffer har länge varit beroende av enskilda polisers engagemang och intresse för frågorna, vilket på åtskilliga platser har varit stort. Exempelvis har många av de drygt 100 brottsofferjourer som finns i Sverige tillkommit på initiativ av enskilda poliser.⁵⁷

I polisens arbete med att ingripa och utreda brott är det nödvändigt att förstå hur kvinnor som lever i ett misshandelsförhållande påverkas. Det är en process som starkt påminner om överlevnadsstrategier från andra områden där människor utsätts för systematiskt våld eller livshot, t.ex. vid katastrofer, krig, fångenskap och gisslansituationer.⁵⁸

På senare år har även Rikspolisstyrelsen, bland annat inom ramen för inspektionsverksamheten samt genom ett antal centrala utbildningsinsatser, fokuserat på brottsoffrens situation. Frågorna har också börjat uppmärksammas av lokala polismyndigheter som bland annat utarbetat särskilda ”brottsofferskrifter” med information om det allmänna förfarandet i en polisutredning och upplysningar om möjligheter till stöd och ersättning m.m. I några polismyndigheter finns också sedan ett par år så kallade familjevåldsenheter. Fortfarande vilar dock mycket av polisens insatser inom brottsofferområdet på enskilda polisers enga-

⁵⁶ SOU 1995:60 s.169

⁵⁷ Qvarnström Jennifer, Vad tycker brottsoffren om polisen? s.4

⁵⁸ Nylén s.157

gemang. Konsekvensen av detta är att brottsofferomhändertagandet fungerar relativt väl i myndigheter där det finns en polis som är intresserad av frågorna och kunnig inom området. I polisområden där en sådan person saknas, varierar däremot myndighetens brottsofferarbete högst väsentligt.⁵⁹

Mäns våld mot kvinnor kan komma till polisens kännedom på flera olika sätt. I många fall, då polisen kallats till platsen, handlar det om att få slut på en pågående våldssituation, snarare än att den våldsutsatta kvinnan vill få mannen åtalad och straffad för sina brott. I andra fall vänder sig den våldsutsatta kvinnan till polisen för att göra en anmälan så att ett rättsligt förfarande inleds.⁶⁰

Kvalitén på polisens förundersökning och de inledande åtgärderna från polisens sida kan i slutändan vara avgörande för om åtal kan väckas eller ej. Polisen måste därför arbeta aktivt för att säkerställa bevis i så nära anslutning till brottet som möjligt. Svårigheter att få tillräckliga bevis leder till att många brottsanmälningar om våld mot kvinnor avskrivits då brott inte kunnat styrkas.⁶¹ Även om det ofta är svårt att styrka brott i den här typen av ärenden är det inget skäl att sänka beviskraven och därigenom tumma på rätts säkerheten. Bättre är att myter och föråldrade synsätt ersätts av sakkunskap samt ett aktivt och förbättrat arbete med att säkra bevis. Det ställer i sin tur ökade krav på ärendehandläggningen och förundersökningsledningen samt på den personal som handlägger ärendena, från början till slutet. Det är numera en samhällets angelägenhet att aktivt lagföra övergreppen och inte längre något som rättsväsendet får blunda för eller sopa under mattan genom snabba avskrivningar.⁶²

Svårigheter med att bevisa misshandelsbrott och andra kvinnofridsbrott sägs bland annat orsakas av att det i allmänhet saknas vittnen och att ord därmed står mot ord. I omkring 25 procent av de polisanmälda fallen vill inte kvinnan medverka i polisens utredning efter att anmälan gjorts. I de fall där kvinnan själv polisanmält förövaren, vilket är det vanligaste, är det omkring 20 procent av kvinnorna som inte vill medverka i ett senare skede. Den våldsutsatta kvinnan kan vara rädd för vedergällning från mannen eller att han tar hämnd på andra närstående, såsom barnen. Många kvinnor skuldbelägger sig själva och tonar ner

⁵⁹Nylén s.4

⁶⁰Nylén Lars Rättsväsendet – polisens roll s170 ff

⁶¹A.a. s.171

⁶²A.a. s.162

övergreppen. Andra kvinnor tror inte att de kan få det skydd och stöd som de skulle behöva för att orka och våga fullfölja en rättsprocess.⁶³

6.1 Polisens skyldigheter⁶⁴

I Sverige regleras polisens skyldigheter gentemot brottsoffer i första hand i regeringsformen, (RF) polisförordningen (PF)⁶⁵ och förundersökningskungörelsen (FuK).⁶⁶ Av 1 kap 2 § regeringsformen framgår att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Av 1 kap 6 § polisförordningen framgår att polisen bör sträva efter att ge alla medborgare råd och stöd. Enligt förordningen bör polisen emellertid särskilt ge dem som utsatts för brott den information som behövs med anledning av det inträffade.

Av 13 a § förundersökningskungörelsen framgår att brottsoffer skall underrättas om att åklagaren under vissa förutsättningar kan föra talan om enskilt anspråk i anledning av brott och om möjligheterna att få ersättning enligt brottsskadelagen (1978:413) Är brottet sådant att de kan komma i fråga att förordna ett målsägandebitråde enligt lag (1988:609) om målsägandebitråde eller att meddela besöksförbud enligt lagen om besöksförbud, skall brottsoffret så snart som möjligt informeras om de regler som gäller för detta. Vidare framgår att brottsoffer skall ges information om reglerna om stödperson i 20 kap. 15 § och 23 kap. 10 § Rättegångsbalken (RB), om möjligheterna att få rättshjälp och rådgivning enligt rättshjälpslagen (1996:1619) samt om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp.

Underrättelse om ersättning respektive information om möjligheter till stöd och hjälp från myndigheter och organisationer skall ges om det inte är uppenbart att den inte krävs eller om det är förenat med betydande svårighet. Enligt 13b § FuK skall brottsoffer också tillfrågas om de vill bli underrättade om olika beslut som fattas i ärendet. Brottsoffret kan således begära att få besked om att förundersökning inte skall inledas eller läggas ned, beslut om åtal inte skall väckas samt tidpunkt för eventuell huvudförhandling och dom i må-

⁶³ BRÅ-rapport 2002:14

⁶⁴ Detta avsnitt är hämtat ur Brottsoffren i rättsprocessen

⁶⁵ SFS 1998:1558

⁶⁶ SFS 1947:948

let. Någon generell bestämmelse om att polisen fortlöpande skall underrätta brottsoffer om viktiga händelser i brottsutredningen, till exempel om en misstänkt gärningsman berövas friheten, finns emellertid inte. Däremot framgår av 13c § att brottsoffer, om så är påkallat, skall underrättas om en gripen, anhållen eller häktad person avviker. Av 13d § FuK framgår också att så snart åtal beslutats, skall målsäganden underrättas om beslutet.

7. Förundersökning och målsägandebiträde

Målsägandebiträdets uppgift är att ge juridisk hjälp men även att stötta och lindra påfrestringar i samband med utredning och rättegång. Målsägandebiträdet skall förordnas redan vid förundersökningen och skall vara med vid förhör för att övervaka förhöret och även själv kunna ställa frågor till målsägande. Målsägandebiträdet skall berätta för målsägande hur rättsprocessen fungerar och vilka uppgifter polis, åklagare och försvarare har och vad som kommer att krävas av målsägande vid förundersökning och rättegång.⁶⁷ Målsägandebiträden har haft en kvalitetshöjande effekt på förundersökningen, där den målsägandes förhör har blivit bättre. Brottoffrets ställning har också förstärkts.⁶⁸

7.1 Förundersökning av det relationsanknutna våldet⁶⁹

Polismyndighetens uppgift är att förebygga brott, bedriva spaning, utreda brott som hör under allmänt åtal samt lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp. I RB 23 kap framgår att när ett brott kommer till polisens kännedom ska en anmälan tas upp och förundersökning inledas. Förundersökningar rörande mäns våld mot kvinnor skall naturligtvis ske utifrån de allmänna principer som finns för hur en förundersökning skall bedrivas.

Polisen håller förhör med målsäganden, den misstänkte och eventuella vittnen. Polisen ska också samla in annat bevismaterial som exempelvis rättsintyg. Förundersökningen ska utföras så snabbt och effektivt som möjligt. Utredningsarbetet sköts av polisen även om åklagaren leder förundersökningen.⁷⁰ Mål angående misshandel av kvinnor är inte av enkel

⁶⁷ Prop. 1987/88:107 s.24 ff..

⁶⁸ DV 1996:2 s.42 ff..

⁶⁹ Detta avsnitt är hämtat på www.polisen.se Att utreda mäns våld mot kvinnor

⁷⁰ www.polisen.se Att samverka kring mäns våld mot kvinnor s.4

beskaffenhet⁷¹ och åklagaren träder därför omedelbart in som förundersökningsledare så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet.⁷² Dock kan polisen på egen hand hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder innan förundersökning hunnit inledas.⁷³

Kvinnofridskränkningar är ofta mycket komplicerade att handlägga. Utan särskild kompetens hos personalen är risken stor att man inte kommer framåt och att ärendena läggs ner. För att nå ett bra resultat i utredningar rörande kvinnofridskränkningar är det därför angeläget att se utredningsuppgiften som ett särskilt kompetensområde. Det betyder att endast poliser och åklagare som besitter särskild kunskap och erfarenhet bör anförtros att handlägga dessa ärendetyper.⁷⁴

Det är också viktigt att tänka på att utredande polis många gånger har annan kunskap och erfarenhet än åklagaren, som kan vara till nytta för en framgångsrik utredning. Innan beslut fattas om förundersökningens fortsatta bedrivande bör alltid åklagaren analysera anmälan och de första förhören för att på ett tidigt stadium bilda sig en egen uppfattning om vilket brott som mannen kan misstänkas för. Man måste ta ställning till vilken grad av misshandel det kan vara fråga om och om det förekommit hot. Handlar det om upprepad misshandel kan det vara fråga om grov kvinnofridskränkning.

Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren har sammanställt ett utbildningsmaterial för polis och åklagare; ”Att utreda mäns våld mot kvinnor”. Där beskrivs de problem som finns i samband med utredningar av den här typen av brottlighet. För att nå ett bra resultat i utredningar angående mäns våld mot kvinnor menar man att det är av största vikt att samtliga poliser och åklagare, som kommer i kontakt med sådana mål, har en hög kompetens när det gäller att utreda dessa brott. Det är också viktigt att alla som arbetar vid polis eller åklagarmyndighet har förståelse för misshandlade kvinnors situation och att de har stor kunskap om de olika formerna av stöd och hjälp en misshandlad kvinna har rätt att kräva. I mål rörande mäns våld mot kvinnor finns särskilda problem som det finns anledning att ta hänsyn till för att nå ett bra resultat vid utredning av dessa brott. Misshandel av hustru eller sambo i hemmet har som jag har berört tidigare under större delen av 1900-talet varit ett

⁷¹ RÅFS 1997:12

⁷² RB kap 23:3

⁷³ FuK 3a §

⁷⁴ Nylén s.169

s.k. angivelsebrott. Detta påverkar fortfarande förundersökningen i dessa mål på ett negativt sätt.

Såsom särskilda problem nämner man:

- Bevissvårigheter eftersom misshandeln som regel sker med bara mannen och kvinnan närvarande. Det finns således som regel inga vittnen. Undantaget ev. barn
- Bevissvårigheter eftersom mannen och kvinnan har en nära relation som påverkar kvinnans benägenhet att berätta om misshandeln.
- Den mycket stora risken för att brottsligheten skall fortsätta och för att mannen – i de fall han inte är frihetsberövad – skall lyckas övertala kvinnan att ändra eller helt ta tillbaka sina uppgifter.
- Den mycket negativa inverkan en alltför utdragen förundersökning har på utredningen. Främst är det problem med att under en längre tidsrymd bereda kvinnan det stöd som är nödvändigt för att förmå henne att komma till domstol och lämna sin berättelse.
- Den negativa inverkan som en alltför utdragen förundersökning har på både mannen och kvinnan. En snabbare handläggning med en *nära* förestående rättegång, med därtill hörande hot om fängelsestraff, kan vara ett mycket verkningsfullt påtryckningsmedel för att få mannen att söka hjälp för sina problem. För kvinnan innebär den utdragna förundersökningen att hon tvingas vänta under en alltför lång tid på den för henne plågsamma rättegången.

Dessutom konstateras i utbildningsmaterialet att vid en inventering av ett antal polismyndigheter, saknas många gånger tillräcklig vägledning och kunskap i dessa situationer inom polisen. Det är framför allt följande faktorer som man i utbildningsmaterialet trycker på för att kunna förbättra lagföringen av en man som gjort sig skyldig till misshandel av en kvinna:

- De inledande åtgärderna måste förbättras, särskilt vad gäller dokumentation av bevisning.
- Genomströmshastigheten från brottet till fällande dom måste avsevärt ökas.
- Kvinnan måste bemötas på ett respektfullt och korrekt sätt.
- Man måste i ett tidigt skede göra en risk- och hotbilda-bedömning ur ett brottsofferperspektiv och vidta erforderliga skyddsåtgärder för den utsatta kvinnan.

Inte så sällan vill kvinnan av olika skäl inte göra någon polisanmälan. Hon kanske till och med motsätter sig att mannen anmäls. I sådana situationer måste polisen på plats vara professionell i sitt uppträdande och själv bilda sig en uppfattning om något brott kan antas ha ägt rum. Misstänker polisen att kvinnan misshandlats skall man förklara för kvinnan att det rör sig om ett brott som hör under allmänt åtal och att polisen då, med eller utan hennes medverkan, har en skyldighet att upprätta en anmälan. Det finns med andra ord inte något utrymme för polisen att medla mellan mannen och kvinnan i sådana situationer. Ett aktivt polisarbete och ett professionellt bemötande är särskilt viktigt i de första kontakterna med en misshandlad kvinna och kan vara helt avgörande för i vilken utsträckning hon fortsättningsvis är motiverad och beredd att medverka under brottsutredningen och i en senare rättegång.

Förutom rent fysiskt skydd och hjälp till en misshandlad kvinna är det mycket viktigt att polisen alltid lämnar relevant och bra information till henne. En sådan informationsskyldighet har också författningsstöd i FuK 13a § -13c § och 14 §. Informationen skall lämnas bl.a. om:

- Möjligheten till ersättning enligt brottsskadelagen.
- Möjligheten att erhålla målsägandebiträde.
- Reglerna om besöksförbud
- Möjligheten att få hjälp och rådgivning enligt rättshjälpslagen.
- Information om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp.
- Beslut att förundersökning inte skall inledas, att förundersökningen läggs ner eller beslut om att inte väcka åtal.

Enligt en närmare granskning som Rikspolisstyrelsen (RPS) och Riksåklagaren (RÅ) gjort av polisens handläggning av ärenden som rör mäns våld mot kvinnor vid en polismyndighet (Västmanland) fann man flera skäl till att nästan hälften av ärendena lades ned. Summariska och knapphändiga förhör, samt avsaknaden av dokumentation om eventuella skador, och i vissa fall långa perioder innan målsäganden kallades till förhör, var exempel på brister.

Brottsutredningarna skulle enligt inspektionsgruppen kunna förbättras genom snabba förstahandsåtgärder för att säkra bevis, samt ett tidigare inträde av åklagare som förundersökningsledare.⁷⁵

7.2 SARA-metoden för hot- och riskbedömning⁷⁶

SARA-modellen är en vetenskapligt framtagen metod för att göra hot- och riskbedömningar som Brottsofferjourernas Riksförbund menar att alla poliskontor bör använda när de gör hot- och riskbedömningar.

Från att tidigare ha varit en till stor del ”osynlig” form av brottslighet med stora mörkertal, så anmäls våld inom familjen i allt större utsträckning idag. Det ökande antalet gripanden, åtal och domar har resulterat i ett växande behov av riskbedömningar på området.

Det saknas ännu mycket kunskap om mekanismerna bakom det så kallade intrafamiljära våldet, och behovet av forskning är mycket stort. Korrekta bedömningar av riskerna för fortsatt partnervåld skulle i de enskilda fallen vara till stor hjälp i domstolar, inom kriminalvården, för offren och även för förövarna själva. För den som ställs inför uppgiften att utvärdera risken för återfall innebär uppdraget att identifiera olika nyckelvariabler som kan öka eller minska risken för våld. Kunskaper om sådana faktorer är av uppenbar vikt om man vill arbeta preventivt mot våld. De är därför också kritiska inslag i varje form av vårdplanering och behandling.⁷⁷

I Nordamerika har man sedan länge uppmärksammat problemet med partnervåld. Ett över tid kraftigt ökande antal gripanden, åtal och domar har resulterat i ett växande behov av riskbedömningar på området. Metoden är framtagen vid Simon Fraser University i Vancouver, Kanada och översatt av Henrik Belfrage och Martin Grann. Författarna har sett det som angeläget att översätta SARA för att därmed göra det mera lättillgängligt inom kriminalvård, rättspsykiatrisk vård, rättspsykiatrisk utredningsverksamhet och för polis- och dom-

⁷⁵ Gemensam inspektionsverksamhet. Granskning av brottsutredningar avseende våld mot kvinnor. RÅ/RPS 1/00

⁷⁶ Spousal Assault Risk Assessment Guide

⁷⁷ SARA- bedömning av risk för framtida partnervåld, Manual med instruktioner och kommentarer s.12

stolsverksamhet. Författarna har en förhoppning om att en successiv utveckling av denna manual kommer att bidra till att på ett bättre sätt än tidigare identifiera och ingripa mot olika former av partnervåld. Ett stort problem inom området har varit bristen på systematiska, standardiserade, kliniskt användbara och empiriskt baserade metoder för riskbedömning.

Det har inte funnits någon gemensam modell för hur man samlar in, väger och sammanställer bakgrundsinformation eller hur man rapporterar sin professionella bedömning. Med tanke

på hur angeläget detta ämne är, så är det egentligen ganska konstigt att man inte förrän helt nyligen har börjat sammanställa riktlinjer för hur man inom kriminalvården, socialtjänsten och psykiatrin utför riskbedömningar. Det handlar om vilka faktorer som måste beaktas, vilka andra typer av uppgifter som kan vara till hjälp i beslutsprocessen, samt var och hur man får tag på viktig information.⁷⁸

SARA-metoden är en manual med en klinisk checklista för bedömningar av återfallsrisk i partnervåld. Checklistan består av 20 enskilda punkter som tagits fram genom en omfattande litteraturöversikt över den empiriska forskningen på området och genom att man gått igenom böcker och artiklar som skrivits av kliniker och praktiker med omfattande erfarenhet av riskbedömning av partnervåld. Man bedömer en rad olika faktorer som man menar kan öka risken för återfall i partnervåld. Man ställer frågor om mannens karaktär, hans psykosociala bakgrund, missbruk, arbetssituation, personliga relationer och personlighetsstörningar. Svaren ger en bild av hur stor risken för framtida våld är och hur farlig mannen är för kvinnan i nuläget. Målsägande, gärningsman och vittnen kan bli tillfrågade allihop eller var för sig för att ge underlag för bedömningen.

Denna bedömning aktualiseras t.ex. vid en häktesförhandling. Den påstådda gärningens natur liksom såväl den gripnes tidigare brottslighet som personliga förhållanden i övrigt kan föranleda beslut om häktning om omedelbar fara för t ex fru eller barn föreligger.

Det kan också bli fråga om att man försätter den misstänkte på fri fot men med besöksförbud.

⁷⁸ SARA- bedömning av risk för framtida partnervåld, Manual med instruktioner och kommentarer s.12

Riskbedömningar görs även vid val av påföljd, vid intagning till kriminalvårdsanstalt eller rättspsykiatrisk vårdenhet och för frigivning eller utskrivning.

Följande riskfaktorer är exempel från SARA-metodens checklista:

- tidigare brottslighet, särskilt i form av partnervåld och tidigare ärenden om besöksförbud
- missbruk av alkohol, droger eller mediciner
- problem i relationen, t.ex. attityd som stöder eller ursäktar partnervåld, eskalerande våldssituationer under senare tid, pågående separation eller kontrollbehov
- social situation, t.ex. problem på arbetsmarknaden
- om barn under 18 år finns med i bilden, såväl gemensamma som egna
- tillgång till vapen, främst stick- och skjutvapen
- om det finns personer i gärningsmannens bekantskapskrets som på olika sätt är beredda att fullfölja gärningsmannens intentioner.

Resultaten av bedömningen visar alltså om risken för återfall i våldshandling är låg, medel eller hög. Resulterar bedömningen i att risken för kvinnan är hög, kan polisen ge henne information om detta och ta till en rad olika skyddsåtgärder. Det kan handla om att ge henne ett trygghetslarm, utfärda besöksförbud, ordna skyddat boende eller agera på olika sätt för att skydda hennes och eventuella barns identitet.

Efter två års projekt- och forskningsarbete, parallellt med tillämpning av en manual, har polismyndigheterna i Kalmar, Kronobergs och Blekinge län på uppdrag av RPS och i samarbete med professor Henrik Belfrage tagit fram ett polisiärt riskbedömningsinstrument benämnt SARA:PV.⁷⁹ Versionen omfattar tio bedömningspunkter/riskfaktorer som enligt projektet bedöms väl motsvara polisens behov och den är avsedd att även kunna användas i Kanada, vilket möjliggör jämförande studier.⁸⁰

I anslutning till detta utvecklingsarbete har en användarmanual tagit fram. I jämförelse med den ursprungliga SARA-manualen är denna något förkortad och förändrad. Detta för att bland annat underlätta för yrkesgrupper som t.ex. poliser som inte arbetar kliniskt med dessa frågor men som ändå i sitt arbete ansvarar för att en professionell riskbedömning och, en därpå följande riskhantering utförs.

⁷⁹ Polisiär hot- och riskbedömning med stöd av SARA:PV, POL-480-5883/03

⁸⁰ RPS Rapport 2005:1

Riskbedömning genom SARA-metoden behöver sättas i bruk omedelbart och överallt. Det bör bli ett av polisens viktigaste redskap i arbetet att förebygga och förhindra våld mot kvinnor. Man bör ge detta känna för regeringen.⁸¹

7.3 Lag (1988:609) om målsägandebitråde

*1 § När förundersökning har inletts, skall ett särskilt biträde för målsäganden (**målsägandebitråde**) förordnas i mål om*

1. brott enligt 6 kap. brottsbalken, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av sådant biträde.

Målsägandebitråde får förordnas i högre rätt, om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen.

Målsägandens behov av personligt stöd under förundersökningen och själva rättegången har varit föremål för ett flertal överväganden av regeringen de senaste två decennierna.⁸² Den 1 juli 1988 blev det möjligt att använda sig av målsägandebitråde genom lag om målsägandebitråde. Genom lagen infördes en rätt för målsäganden att på statens bekostnad få ett särskilt biträde, under förundersökning och rättegång rörande vissa brott. De som då kunde förordnas målsägandebitråde var främst målsäganden som utsatts för grovt sexualbrott.⁸³

Bakgrunden till regleringen är att det erfarenhetsmässigt inte sällan är så att målsäganden upplever rättegången som en stark påfrestning. Detta gäller särskilt om brottet ha inneburit en allvarlig personlig kränkning som t.ex. vid sexualbrott och kvinnomisshandel. Målsäganden tvingas att konfrontera den tilltalade som regelmässigt har en försvarare vid sin sida. I propositionen med förslag till lag om målsägandebitråde anförde dåvarande chefen för Justitiedepartementet att behovet av målsägandebitråde fick anses vara särskilt stort vid

⁸¹ Motion 2003/04:Ju361

⁸² Prop. 2000/01:79

⁸³ Prop.1987/88:107 s.19 f.f

grövre sexualbrott eftersom målsäganden i dessa fall regelmässigt utsätts för pressade förhör. Uppgift står ofta mot uppgift och den tilltalade har ofta ett starkt intresse av att förringa målsägandens trovärdighet och att framställa henne i ofördelaktig dager.

Den 1 januari 1991 utvidgades rätten till att man fick använda sig av målsägandebitråde vid alla sexualbrott. Reglerna lättades även genom att målsägandebitråde kunde användas i mål såsom misshandel, olaga hot och rån.⁸⁴ Denna förändring har kommit till uttryck genom att det inte längre krävs ett ”särskilt starkt” behov av biträde. Det räcker med ett konstaterande av det kan antas att ett behov föreligger. Behovet skall i det enskilda fallet prövas utifrån en helhetsbedömning av målsägandens situation satt i relation till det brott som målet gäller.

År 1994 utvidgades rätten till målsägandebitråde ytterligare genom att det infördes en möjlighet att förordna målsägandebitråde i samtliga mål om brott enligt brottsbalken för vilka fängelse ingår i straffskalan.⁸⁵ Den 1 juli 2001 gjordes ytterligare en utvidgning genom att begränsningen att endast gälla brott enligt Brottsbalken togs bort.⁸⁶ Genom denna ändring är det möjligt för domstolen att i alla mål som kan ge fängelse pröva om förutsättningarna för förordnande av målsägandebitråde är uppfyllda. Det är exempelvis möjligt för en domstol att förordna målsägandebitråde vid överträdelse av besöksförbud.

Målsägandebiträdets främsta uppgift är alltså att ge målsäganden stöd och hjälp för att lindra påfrestningar i samband med utredningen rörande ett allvarligt och integritetskränkande brott. Ett biträde skall därför komma in i bilden redan när förundersökningen rörande brottet börjar, och sedan i den mån det behövs stå kvar ända till dess rättegången är över. Biträdet skall förklara för målsäganden hur förundersökningen går till. Biträdet skall ha rätt att vara med vid alla förhör som hålls med målsäganden – inför polis, åklagare eller domstol och skall bevaka att förhören går rätt till och att inga ovidkommande eller onödigt kränkande frågor ställs.

⁸⁴ Prop. 1989/90:158 s. 7 och 11

⁸⁵ Prop. 1993/94:26 s.14 f.f

⁸⁶ Prop. 2000/01:79 s.39

Biträdet skall alltså upplysa målsäganden om förfarandet och de regler som gäller för detta, framföra målsägandens önskemål rörande olika handlägningsfrågor och bevaka att förhör med målsäganden sker på ett tillbörligt sätt.

Problemet för utredaren är att kvinnan måste kunna sätta ord på sina erfarenheter, förstå kränkningarna. Hon måste orka och vilja presentera privata och intima omständigheter så distinkt och utförligt i rättegångens partssituation att domstolen får möjlighet att rätt uppfatta och bedöma händelsen. För att detta ska lyckas måste kvinnan som regel tidigt få biträde av ett målsägandebiträde⁸⁷

Om målsäganden för skadeståndstalan som handläggs tillsammans med brottmålet, skall biträdet kunna bistå målsäganden även i skadeståndsfrågan, dock inte i de fall där åklagaren för skadeståndstalan för målsägandens räkning. Om målsäganden biträder åtalet, skall målsägandebiträdet hjälpa målsäganden även i den delen.⁸⁸

Biträdet bör emellertid också ha rätt att ställa kompletterande frågor. I mån av behov bör biträdet också hjälpa målsäganden under förundersökningen genom att kontakta andra myndigheter såsom sjukvård, socialtjänst och kvinnojourer. Det är också viktigt att biträdet före huvudförhandlingen går igenom med målsäganden vad förhandlingen syftar till, hur den går till och vad som kommer att krävas av målsäganden i samband med förhandlingen. Viktigt är det också att med målsäganden gå igenom vilka typer av frågor som kan förväntas bli ställda till henne och varför dessa måste ställas.

Anna Meyrowitsch skriver i sitt examensarbete i juridik, ”Den andra kränkningen – om målsägande och rättsprocessen” att det borde vara ett hedersuppdrag att vara målsägandebiträde.⁸⁹ Hon tycker vidare att statusen på uppdraget bör höjas. Ett målsägandebiträde bör komma in så tidigt som möjligt och ge information till målsäganden.

Hon menar vidare att det juridiska språket många gånger är krångligt och ett målsägandebiträde kan hjälpa till att förklara innebörden i det som står i utskick eller kallelser. Det

⁸⁷ Nylén s. 162 f.f

⁸⁸ Prop.1987/88:107 s.22

⁸⁹ www.boj.se ”Den andra kränkningen – om målsägande och rättsprocessen

krävs just en juridiskt utbildad person bredvid målsäganden för att skapa förutsättning för en bra rättsprocess.

Ett problem som hon har intresserat sig för är vem som ansvarar för att målsäganden får ett biträde. Det är polisens ansvar att ge information om målsägandebitråde till målsäganden. Dock är det åklagaren som är förundersökningsledare och som bör se till att brottsoffret fått den informationen. I sista hand är det rättens uppgift att se till att en målsägande som har rätt till och är i behov av biträde, verkligen får detta under förundersökning och rättegång. Detta gäller oavsett om en begäran om målsägandebitråde har framställts, menar Anna Meyrowitsch Det är oerhört sällsynt att domare förordnar målsägandebitråde på eget initiativ. Man vet inte hur vanligt det är att polisen missar att ge information om rätt till ett biträde, eftersom ingen sådan färsk undersökning finns.⁹⁰

8. Svenska lagar till skydd för kvinnan

Som jag tidigare har nämnt har en rad lagändringar kommit till stånd de senaste åren som i första hand syftar till att motverka våld mellan personer som är eller har varit närstående. Två nya brott har tillkommit; och *grov fridskränkning* och *grov kvinnofridskränkning*. Grov fridskränkning innebär att man begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken mot en närstående eller tidigare närstående person. Gärningarna skall ha varit ett led i en upprepad kränkning av personens integritet och varit ägnade att skada personens självkänsla. Har gärningarna istället begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden skall brottet istället rubriceras som grov kvinnofridskränkning. En ändring i lagen om besöksförbud har även gjorts, som innebär att ett besöksförbud skall kunna utvidgas till större geografiska områden än innan och att ett besöksförbud skall numera även kunna avse den gemensamma bostaden.

⁹⁰ www.boj.se ”Den andra kränkningen – om målsägande och rättsprocessen

8.1 Grov Kvinnofridskränkning⁹¹

*4 a § Den som begår brotliga gärningar enligt 3,4 eller 6 kap mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för **grov fridskränkning** till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.*

*Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall istället dömas för **grov kvinnofridskränkning** till samma straff.*

Den 1 juli 1998 infördes i 4 kap 4a § Brottsbalken två nya brott; Grov fridskränkning respektive grov kvinnofridskränkning.⁹² Paragrafen fick sin nuvarande lydelse den 1 januari 2000 som en följd av att Högsta Domstolen i NJA 1999 s.102 fastslog att den ursprungliga lydelsen av bestämmelsens första stycke innebar att det *utöver* de åtalade gärningarna måste finnas ytterligare handling eller handlingar som innefattar kränkning. Syftet med den ändrade lydelsen var att åstadkomma att det skall vara tillräckligt för straffansvar enligt bestämmelsen att de åtalade gärningarna *tillsammans* utgjort en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet och att de varit ägnade att allvarligt skada hans eller hennes självkänsla i den föreliggande situationen.⁹³

Förarbetet till paragrafen bygger på redogörelser från kvinnor som utsatts för våld av en man som de har eller har haft en nära relation till. Kommissionen har beskrivit det som i modern kvinnoforskning kallas för normaliseringsprocessen.⁹⁴ Där framgår tydligt att det många gånger inte är de enskilda handlingarna i sig som karaktäriserar kvinnans utsatta situation, utan främst den press och den systematiska kränkning hon ständigt utsätts för. Paragrafen om kvinnofrid, som utgår från den drabbade kvinnans hela livssituation präglad av hot, misshandel och psykisk press, är därför utformad så att den skall underlätta åtal mot gärningsmannen som upprepade gånger kränkt en närstående kvinna.

⁹¹ Prop 1997/98:55 s.74

⁹² A. a. s.74

⁹³ Prop. 1998/99:145 s.8

⁹⁴ Prop. 1997/98:55 s. 74

Paragrafen om grov fridskränkning är könsneutral och innebär att den som begår brottsliga gärningar enligt 3,4 eller 6 kap. brottsbalken mot en närstående eller tidigare närstående person skall dömas för just grov fridskränkning. Paragrafen tar främst sikte på upprepade straffbara kränkningar som riktas mot andra närstående kvinnor än de som omfattas av grov kvinnofridskränkning men omfattar även barn och andra närstående personer. Vid bedömningen av straffvärdet skall särskild hänsyn tas till det upprepade eller systematiska i beteendet. Har gärningarna begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall brottet alltså i stället rubriceras som grov kvinnofridskränkning.

Syftet med bestämmelserna om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är alltså att man tar hänsyn till den utsatta kvinnans hela situation och det valda uttrycket ”upprepade kränkning” medger att hänsyn tas till omständigheterna i det enskilda fallet. En förutsättning för att gärningen skall omfattas av bestämmelsen är att den är ett led i en upprepade kränkning av en närstående eller tidigare närstående persons integritet och att den är ägnad att allvarligt skada denna persons självkänsla.

Våld som drabbar kvinnor i nära relationer är ofta upprepade och det kan av naturliga skäl vara svårt för brottsoffret att hålla isär händelserna och tidpunkter för brotten, samt i detalj beskriva och precisera när och var de har utspelat sig. Brottet grov kvinnofridskränkning syftar till att komma ifrån en fokusering på enskilda händelser och anlägga ett helhetsperspektiv. I normaliseringsprocessen blir våldet ett normalt inslag i vardagen i de relationer där de förekommer. Det straffrättsliga regelsystemet fokuserar på enskilda handlingar. Bevisningen koncentreras till följd härav normalt på ett preciserat händelseförlopp. I misshandelsmål är det t.ex. ofta fråga om ett eller flera slag har utdelats en viss dag på en viss plats. När det är fråga om upprepade övergrepp kan det dock vara svårt för den drabbade att hålla isär olika händelser och att i detalj beskriva dem och precisera när och var de har utspelat sig.⁹⁵ Det systematiska i förfarandet leder alltså till en mycket betydande kränkning för den utsatta kvinnan. Straffbestämmelsen grov kvinnofridskränkning innebär alltså att man tar ställning till flera straffbara gärningar som varit ett led i en upprepade kränkning och som varit ägnad att allvarligt skada personens självkänsla. Man får till stånd en helhetsbedömning av den utsatta kvinnans situation.⁹⁶ Man ville alltså införa ett nytt brott som

⁹⁵ Prop 1997/98:55 s.75

⁹⁶A. a. s.78

markerar det särskilt straffvärda i en långvarig och upprepad kränkning av en annan person och där förfarandet består i en serie i och för sig straffbelagda gärningar. Konstruktionen bygger på att domstolen skall döma för grov kvinnofridskränkning istället för de brott som de enskilda gärningarna innefattar.

De kränkningar som avses är exempelvis misshandel, olika fridsbrott som olaga tvång, olaga hot, ofredande och hemfridsbrott samt sexuella övergrepp samt ofredande, hemfridsbrott och sexuellt tvång. Bestämmelsen är framförallt tänkt att omfatta brott som inte är så allvarliga så att de var och en för sig kan betecknas som till exempel grov misshandel. En begränsning bör ske till sådana kränkningar som typiskt sett utgör ett direkt angrepp på den personliga integriteten.⁹⁷

Normala konkurrensregler skall tillämpas. Det innebär att grövre brott som grov misshandel, människorov och olaga frihetsberövande, inte ingår i straffbestämmelsen. Inte heller ingår de grövre sexualbrotten. För sådana brott är straffskalan generellt sett strängare och skall dömas särskilt. För handlingar som utgör grövre brott och som inte har behandlats av domstolen när frågan om kvinnofridsbrott prövats skall alltså åklagaren senare kunna väcka åtal för även om de begåtts inom den tid för vilken mannen redan dömts för kvinnofridsbrott, medan det inte är möjligt för brott av normalgraden eller för lindrigare brott.

När domstolen tar ställning till gärningarnas straffvärde skall en helhetsbedömning av den kränkta kvinnans situation göras. Man tar alltså ställning till om gärningarna varit ett led i en upprepad kränkning av kvinnan och man tar även hänsyn till handlingar mot henne som gärningsmannen tidigare dömts för. Flera brott, exempelvis misshandel, ofredande och hemfridsbrott, bedöms tillsammans i samma mål. Straffet för grovt kvinnofridsbrott är fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

⁹⁷Prop. 1997/98:55 s.79

8.1.2 Analys av rättsfall

Efter att ha analyserat flera domar rörande grov kvinnofridskränkning, anser jag att kunskapen om mäns våld mot kvinnor i nära relationer är väldigt varierande i domstolarna.

I rättsfallet NJA 1999 s 102, för övrigt det rättsfall som var anledningen till att lagtexten till Brb 4 kap 4a § fick justeras, finns skiljaktiga domare i både hovrätten och högsta domstolen, som har uttryckt sig på ett, enligt min mening, mycket tveksamt sätt.

Målet rör en man och kvinna som bott tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Mannan har vid flera tillfällen slagit kvinnan med knytnävarna, samt sparkat henne mot huvud och mage. Kvinnan har även blivit sparkad på kind, käke, bäcken och revben. Tingsrätten bedömer kvinnans berättelse som trovärdig, den har även stöd i den rättsmedicinska undersökningen och i vittnesbevisningen. Även mannens uppgifter stöder hennes berättelse. Tingsrätten dömde mannen för grov kvinnofridskränkning till 10 månaders fängelse.

Hovrätten fastställer domen. Hovrättsrådet B är dock skiljaktig och menar att kvinnan genom den upprepade misshandeln är kränkt, men att det inte är visat att hennes självkänsla blivit allvarligt skadad. Som argument för detta tar han upp som exempel att paret har brevväxlat under tiden som mannen satt häktad, för att försöka reda ut den gemensamma problematiken. Här menar jag att man är kvar i gamla föreställningar om det relationsanknutna våldet.

Riksåklagaren överklagar domen till högsta domstolen och påpekar även den skiljaktiga meningen i hovrätten. Åklagaren anser att man inte behöver visa att just denna kvinnas självkänsla har skadats allvarligt utan det är tillräckligt att gärningarna *typiskt* sätt leder till att självkänslan skadas allvarligt. Enligt min mening kan dock fråga sig hur en kvinna som vid ett flertal tillfällen blir misshandlad av den man hon lever med, *inte* skulle få sin självkänsla allvarligt skadad?

HD ändrar Hovrättens dom i själva saken och dömer mannen för misshandel till 8 månaders fängelse. HD ansåg att det utöver de åtalade gärningarna måste finnas ytterligare handling eller handlingar som innefattar kränkning. Man menade alltså att det skall finnas

tidigare begångna brott mot kvinnan som den tilltalade blivit dömd för. Härav skulle de åtalade gärningarna bedömas som misshandel och inte som grov fridskränkning.

Justitierådet G ansåg misshandelsgärningarna var förhållandevis allvarliga, men ansåg inte att gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av kvinnans integritet. Justitierådet B ansåg att de aktuella misshandelsgärningarna varit förhållandevis allvarliga och innebar en upprepad kränkning av kvinnans integritet men att dom ändå inte varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla. Här tycker jag att man klart och tydligt påvisar bristande kunskaper. I propositionen är man tydlig med att trycka på att utgångspunkten är att se helheten i kvinnans situation. Dessa motiveringar visar dock enligt min mening, endast personliga värderingar och åsikter.

Justitierådet H var dock skiljaktig i fråga om domslutet och ansåg att gärningarna skulle bedömas som grov kvinnofridskränkning.

Ett rättsfall som enligt min mening är mycket välskrivet och där man påvisar god kunskap om könsmaktsperspektivet är i NJA 2003 s 144. Rättsfallet rör en medborgare från Uganda, bosatt i Sverige. Han gifter sig med en kvinna från Kenya som sedan kommer till Sverige. Tillsammans får de tre barn. Kvinnan stannar hemma och tar hand om barnen medan mannen är ensamförsörjare för familjen. Mannen isolerar kvinnan både socialt och ekonomiskt. Hon får t.ex. inte delta i någon kurs i svenska för invandrare, inte besöka öppna förskolan, har ingen egen nyckel till huset och blir inlåst i radhuset. Mannen misshandlar kvinnan vid flera olika tillfällen.

I tingsrätten menar man att målet rör påståenden om isolering, ofrihet samt kränkningar och våld inom familjens slutna väggar. Det ligger i sakens natur att tillgången till vittnesbevisning i sådana fall är ringa.⁹⁸ Man menar vidare att även annan stödbevisning kan vara svår att uppbringa bl.a. på grund av att en sådan situation ofta påverkar den utsattas förmåga att handla rationellt och därför att övergreppen ofta, åtminstone inledningsvis, sker på ett sådant sätt att spår inte lämnas av dem. Tingsrätten menar att kvinnan har lämnat en trovärdig berättelse, och händelseförloppet hon återgett följer ett känt mönster för kvinnomisshandel vilket i sig stärker trovärdigheten i hennes berättelse. Detta mönster har följande

⁹⁸ NJA 2003 s 144

de grunddrag; en man, som i ett inledningsskede är trevlig och uppvaktar en kvinna, ändrar sitt beteende sedan kvinnan blivit beroende av honom.⁹⁹ Det ändrade beteendet innebär en isolering av kvinnan gentemot omvärlden. Genom olika handlingar ökar mannen hennes beroende av honom samtidigt som han genom andra handlingar sänker hennes självförtroende. När kvinnan får kontakt med omvärlden och försöker bryta sin isolering ökar trycket från mannen genom att övergrepp och kränkande behandling tillkommer eller ökar. Kvinnan avvaktar med att vidta större åtgärder för att ändra sin situation. Hon vet inte vad som väntar henne om hon lämnar mannen, hon kan ha barn att tänka på. Hon polisanmäler mannen flera gånger innan hon är beredd att på allvar förändra situationen.¹⁰⁰ Mannen döms i tingsrätten för grov kvinnofridskränkning till 10 månaders fängelse.

Både hovrätten och högsta domstolen fastställer domslutet. HD skriver i sin domsmotivering att när det gäller bedömningen om det föreligger en upprepad kränkning måste det vara fråga om flera gärningar och dessa måste ha ett tidsmässigt samband. Det har emellertid inte närmare preciserats vad som skall anses ligga i rekvisitet utan det har överlämnats till domstolarna att med utgångspunkt i omständigheterna i det enskilda fallet tolka och tillämpa bestämmelsen.¹⁰¹ HD menar vidare att i förevarande fall har det varit fråga om ett flertal kränkande övergrepp från mannens sida med tidsmässigt samband. Även om endast en gärning kan anses ha varit av allvarligare slag, har övergreppen varit så många att antalet klart överstiger vad som bör krävas för att kränkningen av kvinnans integritet skall anses som upprepad. På frågan om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada kvinnans självkänsla menar HD att den bör besvaras med beaktande av hela kvinnans situation. Det är därvid tillräckligt att gärningarna typiskt sett leder till att självkänslan skadas allvarligt.

I NJA 2005 s 712 har kvinnan under många år blivit misshandlad och våldtagen av sin man, samtidigt som deras tre barn har bevittnat både misshandeln och våldtäkterna vid ett stort antal tillfällen. I tingsrätten dömdes mannen för misshandel, grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning och våldtäkt till fängelse 3 år och 6 månader. I hovrätten ogillas åtalet för grov fridskränkning i övrigt fastställs domen. Högsta domstolen ogillar även åtalet för våldtäkt och påföljden bestäms till fängelse 2 år och 6 månader. I domslutet i högsta domstolen lägger man ett visst ansvar på kvinnan. Man menar att det måste beaktas att

⁹⁹ NJA 2003 s 144

¹⁰⁰ NJA 2003 s 144

¹⁰¹ NJA 2003 s 144

kvinnans beteende under alkoholpåverkan i vissa fall haft viss betydelse för den utveckling bråken mellan makarna fått.¹⁰² Jag ställer mig dock frågande till detta uttalande. Menar högsta domstolen att om kvinnan dricker alkohol och genom detta förändrade beteende ”sätter sig upp mot mannen” själv bidrar till den misshandel hon utsätts för? Mona Eliasson, docent i psykologi menar att när kvinnor blir attackerade och utsatta för skadligt våld i sina hem får de från omgivningen ofta frågor om vad de har gjort för att framkalla situationen. Har då kvinnor inte rätt att få leva utan våld ens i sina egna hem?¹⁰³

8.2 Lag (1988:688) om besöksförbud

*1 § Enligt denna lag får förbud meddelas för en person att besöka eller på annat sätt ta kontakt med en annan person eller att följa efter denna person (**besöksförbud**).*

Besöksförbud får meddelas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avses skydda. Vid bedömningen av om sådan risk föreligger skall särskilt beaktas om den mot vilken förbudet avses gälla har begått brott mot den andra personens liv, hälsa, frihet eller frid.

Kan syftet med ett besöksförbud tillgodoses genom någon mindre ingripande åtgärd, får förbud inte meddelas.

Ett besöksförbud omfattar inte kontakter som med hänsyn till särskilda omständigheter är uppenbart befogade.

*1a§ Besöksförbud enligt 1§ får avse också förbud att uppehålla sig i en bostad som brukas gemensamt med annan, om det på grund av särskilda omständigheter finns en påtaglig risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid (**besöksförbud avseende gemensam bostad**).*

Besöksförbud avseende gemensam bostad får meddelas endast om

- 1. skälen för ett sådant förbud väger väsentligt tyngre än det intrång eller men i övrigt som förbudet innebär för den som förbudet avses gälla, och*
- 2. den som förbudet avses skydda förbinder sig att medverka till att den mot vilken förbudet avses gälla i rimlig utsträckning får tillgång till sina personliga tillhörigheter.*

¹⁰² NJA 2005 s 712

¹⁰³ Eliasson Mona, Att förstå mäns våld mot kvinnor s.27

*2§ Om det kan antas att ett besöksförbud enligt 1 § inte är tillräckligt, får förbudet utvidgas till att avse förbud att uppehålla sig i närheten av en annan persons bostad eller arbetsplats eller annat ställe där den personen brukar vistas (**utvidgat besöksförbud**).*

*Den som överträtt ett utvidgat besöksförbud får meddelas förbud att uppehålla sig inom ett större område än som följer av första stycket (**särskilt utvidgat besöksförbud**). Förbudet får omfatta ett eller flera områden i anslutning till sådana platser där den andra personen har sin bostad eller arbetsplats eller annars brukar vistas. Det får inte avse ett större område än vad som är nödvändigt.*

Sedan 1980-talet har en rad åtgärder på lagstiftningsområdet genomförts i syfte att förebygga våld mot kvinnor. Bland annat har en del lagändringar gjorts för att stärka misshandlade kvinnors rättsliga ställning och påföljderna har också skärpts. Lagen om besöksförbud infördes år 1988 i syfte att förbättra skyddet för människor som förföljs eller trakasseras. Lagen är könsneutral, men den infördes framför allt som ett led i strävandena att begränsa våld mot kvinnor i nära relationer.

Lagen tillkom med utländsk rätt som förebild och departementspromemorian redogjordes bl. a för hur besöksförbudsregler utformats enligt dansk rätt och lagstiftningen i flera amerikanska delstater.¹⁰⁴

Besöksförbudet, som innebär att mannen inte får uppsöka eller på annat sätt kontakta kvinnan, gäller högst ett år och kan förlängas med högst ett år i taget. Den som beläggs med besöksförbud får enligt lagen inte besöka eller på annat sätt aktivt ta kontakt med den som ska skyddas, till exempel ringa, skicka sms., brev eller e-post eller söka upp personen. Det är också förbjudet att försöka ta kontakt genom en annan person eller att använda sig av andra metoder för att få personens uppmärksamhet, tex. göra obscena gester.

Om ett sådant generellt besöksförbud inte bedöms vara tillräckligt kan förbudet utvidgas till att avse också förbud att uppehålla sig i närheten av en annans persons bostad eller arbetsplats, s.k. utvidgat besöksförbud. Utvidgat besöksförbud innebär att besöksförbudet ska kunna gälla större geografiska områden än tidigare. Denna lagändring tillkom som en följd av att öka tryggheten för dem som trots besöksförbud utsattes för trakasserier. Det

¹⁰⁴ Ds 1987:13, kap 4

visade sig att den person som förbudet gällde fortsatte med sina trakasserier genom att befinna sig på platser som kvinnan som skulle skyddas av förbudet mer eller mindre var tvungen att passera, t.ex. sin arbetsplats.¹⁰⁵

År 2004 inkom 8 536 ansökningar om besöksförbud till Åklagarmyndigheten, varav 4 060 stycken beviljades. Så gott som samtliga, 97 procent, utgjorde så kallade reguljära besöksförbud. Under året meddelades 33 besöksförbud i gemensam bostad och 74 utvidgade besöksförbud. Inget särskilt utvidgat besöksförbud meddelades.¹⁰⁶

Jag känner en sorg över att så få får besöksförbud. Om man har ansökt om besöksförbud och får avslag så är det en signal till kvinnan att trakasserierna hon utsätts för är okej, säger Git Metze, styrelseledamot i Roks.¹⁰⁷

Ett besöksförbud får meddelas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk att någon kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera en annan person. Vid bedömningen av om sådan risk föreligger skall särskilt beaktas om den mot vilken förbudet avses gälla tidigare har begått brott mot den andra personens liv, hälsa, frihet eller frid.¹⁰⁸ Det innebär att det i första hand är sådana brott som misshandel, olaga hot och liknande som skall tas med i bedömningen. Även andra brott kan komma in i bilden, t.ex. sexuella övergrepp eller rån. Av särskild vikt vid riskbedömningen är karaktären på tidigare brott, om det rör sig om enstaka eller flera gärningar och om brott har begåtts vid ett eller flera tillfällen. Eftersom besöksförbudet skall tjäna ett förebyggande syfte krävs det inte i alla situationer att det kan styrkas att den mot vilket förbudet avses gälla begått brott mot den andra personen. Besöksförbud skall dock användas mycket restriktivt i fall där sådana brott inte förekommit.¹⁰⁹

Genom besöksförbud utökas därmed det straffrättsliga området till att omfatta trakasserier och personförföljelser som inte är brottsliga utan besöksförbud.¹¹⁰ Begäran om besöksförbud kan göras av den utsatta kvinnan själv eller ”annars när det finns anledning till det”.¹¹¹

¹⁰⁵ Prop. 2002/03:70 s. 27

¹⁰⁶ BRÅ – delrapport 2005b, *Nya regler i lagen om besöksförbud*

¹⁰⁷ www.dn.se Dagens Nyheter 2005-08-24

¹⁰⁸ Prop. 1987/88:137 s.41

¹⁰⁹ Prop. 1987/88:137 s.18

¹¹⁰ BRÅ - Rapport 2003:2 s.13

¹¹¹ Lag om besöksförbud 7§

Besöksförbudet provas och utfärdas av allmän åklagare efter det att en ansökan kommit in från en polismyndighet eller direkt från den ansökande. Vanligtvis görs en ansökan om besöksförbud i samband med en brottsanmälan mot den som besöksförbudet avser att gälla. Beslutet ska prövas i tingsrätten om någon av parterna begär det.

Den som bryter mot besöksförbudet kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år. I ”ringa fall” ska mannen inte dömas till ansvar.¹¹² Ansvarsfrihetsregeln tar sikte på bl.a. fall av kontakter som inte kan anses vara uppenbart befogade men som ändå framstår som klart ursäktliga och en enstaka överträdelse där parterna har försonats och båda vill ha förbudet upphävt. Ett rättsfall som hänvisar till denna typ av överträdelse är RH 1993:24. I målet menade hovrätten att mannen och kvinnan närmast av en slump träffat på varandra. Den aktuella kontakten gick således inte att jämföra med den allvarliga formen av trakasseri då den av förbudet skyddade förföljs eller uppsöks exempelvis i hemmet. Med hänsyn även till omständigheterna i övrigt bedömde hovrätten överträdelsen som ringa.¹¹³

Lagen skärptes den 1 september 2003, dels för att öka skyddet i de fall parterna är sammanboende, dels för att utvidga de områden som fredas av besöksförbud. Den första skärpningen avser besöksförbud i gemensam bostad och innebär att den som åläggs besöksförbud utestängs från den bostad som delas med den skyddade. Den andra skärpningen, regeln om särskilt utvidgat besöksförbud, innebär att det skyddade området utökas ytterligare efter att ett utvidgat besöksförbud överträtts.

8.2.1 Särskilt utvidgat besöksförbud

Syftet med denna skärpning var att förbättra skyddet för dem som trots utvidgat besöksförbud utsätts för olika former av trakasserier. I förarbetet till paragrafen menar regeringen att polis och åklagare måste ges möjlighet att i större utsträckning än vad nuvarande regelverk medger ingripa med tvångsåtgärder för att skydda dem som utsätts för eller riskerar att utsättas för hot, trakasserier eller våld av en närstående eller tidigare närstående person.¹¹⁴ Som utgångspunkt till lagändringen är det den man som trakasserar eller på annat sätt utgör ett hot mot kvinnan som skall få tåla inskränkningar i sin rörelsefrihet istället för kvinnan.

¹¹² Lag om besöksförbud 24§

¹¹³ RH 1993:24

¹¹⁴ Prop. 2002/03:70 s.24

I motiveringen till lagändringen säger man att det framstår vidare som uppenbart att ett särskilt utvidgat besöksförbud kommer att leda till ökad frihet och trygghet för den som skyddas av förbudet. Den som skyddas av förbudet behöver av rädsla för att ”stöta ihop” med personen i fråga inte längre avstå från att t.ex. gå till en lekpark eller affär i närheten av sin bostad. Proportionalitetsprincipen skall naturligtvis alltid beaktas.

En förutsättning för att utvidga ett besöksförbud till större geografiska områden är att mannen överträtt ett tidigare meddelat utvidgat besöksförbud. Förbudet får omfatta ett eller flera områden i anslutning till sådana platser där kvinnan har sin bostad eller arbetsplats eller där hon annars brukar vistas. I dessa fall står det nämligen klart att syftet med den mindre ingripande åtgärden inte har kunnat uppnås, vilket kan göra en ytterligare utvidgning både motiverad och förenlig med grundläggande proportionalitetsprinciper.¹¹⁵

Ett par remissinstanser föreslog att det av lagtexten borde framgå att ett utvidgat besöksförbud inte skulle få meddelas om beslutet skulle få till följd att den som avsågs med förbudet tvingades byta bostad eller arbete. Regeringen menade att ett beslut som får sådana rättsverkningar för den enskilde naturligtvis är påtagligt ingripande. Dock kan det inte utslutas att ett förbud som får sådana konsekvenser vid en intresseavvägning ändå kan framstå som motiverat. I dessa situationer är det mest ändamålsenligt att frågan om besöksförbud avgörs med en tillämpning av proportionalitetsregeln.¹¹⁶

8.2.2 Besöksförbud avseende gemensam bostad

Som utgångspunkt för reformarbetet menar man att den som riskerar att utsättas för våld inte skall behöva fly från sin bostad för att freda sig och att barn inte skall behöva växa upp i hem där våld är en del av vardagen. Det måste även finnas familjerättsliga regler som kompletterar reglerna om offentligt ingripande och som kan användas om kvinnan bestämmer sig för att bryta upp från mannen.¹¹⁷

Den som kan komma att meddelas ett besöksförbud avseende den gemensamma bostaden skall vara skyldig att på tillsägelse av en polisman följa med till förhör, om förhör på platsen inte kan äga rum eller det annars är av vikt för utredningen att den förbudet avses gälla

¹¹⁵ Prop. 2002/03:70 s.28

¹¹⁶ A.a. s. 29

¹¹⁷ Prop. 2002/03:70 s. 24

följer med till förhör. Fråga om besöksförbud avseende gemensam bostad skall prövas av åklagare. En polisman skall, när beslut om besöksförbud avseende den gemensamma bostaden har meddelats, ha rätt att avlägsna den som avses med förbudet från dennes bostad.¹¹⁸

Ett besöksförbud skall kunna avse parets gemensamma bostad om det finns risk för att brott begås mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid och med detta markeras att det skall föreligga en akut situation. I propositionen trycker man på att denna bestämmelse inte i första hand är avsedd att tillämpas i sådana situationer då det finns skäl att anta att ett brott *har* förövats. Själva poängen med lagen är i stället att kunna förebygga brott i en akut situation.

Av stor betydelse vid denna riskbedömning kommer givetvis att vara parternas relation, vad som tidigare har hänt dem emellan samt om mannen tidigare är lagförd för brott mot sin partner eller någon annan tidigare närstående. Utgångspunkten för denna form av besöksförbud är alltså att ett förbud skall kunna meddelas om det finns en *påtaglig risk* att den mot vilket beslutet avses gälla *kommer* att begå ett brott mot kvinnan. Regeringen anser däremot inte att det i alla situationer skall krävas att det kan styrkas att personen har begått ett brott mot den andra personen. En sådan avgränsning skulle medföra att det inte blir möjligt att meddela besöksförbud i alla situationer där det är sakligt befogat.¹¹⁹ Syftet med den nya paragrafen är alltså att möjliggöra för den våldsutsatta kvinnan och eventuella barn att vara kvar i hemmet och slippa fly hals över huvud utan att ha någonstans att ta vägen.

Kvinnojourerna runt om i Sverige tar emot många kvinnor och även deras barn, som tvingas fly hemmet. Mannen bor däremot ofta kvar i bostaden och det händer också att han under tiden kvinnan är borta utövar skadegörelse på det gemensamma bohaget och på kvinnans personliga tillhörigheter. Som grund till lagändringen menade regeringen att det är en allvarlig brist att ett besöksförbud endast kan aktualiseras i de fall parterna har separerat.

¹¹⁸Prop. 2002/03:70 s.39

¹¹⁹A.a. s.35

Utgångspunkten bör istället vara att det är den kränkande och inte den kränkta rörelsefrihet som får tåla en inskränkning vid en konflikt mellan motstående intressen.¹²⁰

8.2.3 Vem påkallar beslut om besöksförbud?

Beslut om besöksförbud fattas av allmän åklagare dels om besöksförbud tas upp på begäran av den som förbudet avses skydda och dels när det annars finns anledning till det.¹²¹

Initiativtagaren till besöksförbudet behöver därför inte var den som skall skyddas. Åklagaren har möjlighet att självmant ta upp frågan om besöksförbud. Initiativet kan också komma från t.ex. en polisman eller en handläggare inom socialtjänsten.

När det gäller frågan om vem som skall kunna påkalla ett beslut om besöksförbud avseende den gemensamma bostaden är det samma regler som gäller. Dock skall man komma ihåg att situationen ser annorlunda ut. I det fallet är kvinnan sammanboende med mannen och att i en sådan situation begära att kvinnan skall vara initiativtagare till ett besöksförbud avseende den gemensamma bostaden innebär att en alltför tung börda läggs på den utsatta kvinnan. Lever man i ett förhållande där man blir misshandlad av sin man är man av naturliga skäl mycket rädd för honom. I situationer där polis kallats till platsen med anledning av att kvinnan blir misshandlad är det sannolikt att kvinnan på grund av rädsla för mannen i många fall inte vågar framställa en sådan begäran.¹²² Det är då naturligtvis mer rimligt att ett sådant beslut bör kunna fattas av polis på plats utan någon uttrycklig begäran av kvinnan. Förbudet skall alltså kunna tas upp på begäran av den som förbudet avses skydda eller om det annars finns *anledning* till det.

En mycket viktig aspekt när det gäller möjligheten att kunna meddela besöksförbud avseende gemensam bostad är det faktum att kvinnan själv många gånger inte har en möjlighet att ta sig ur sin livssituation, och detta p.g.a. normaliseringsprocessen som jag har berört tidigare. Ett avlägsnande av mannen från den gemensamma bostaden utgör således det rådrum och andrum som kvinnan behöver för att med hjälp och stöd överväga vilka åtgärder som bör vidtas för att möjliggöra en separation från mannen. Dessa åtgärder kan t.ex. vara att väcka talan om äktenskapsskillnad, kvarsittanderätt och besöksförbud enligt äkten-

¹²⁰Prop. 2002/03:70 s.30

¹²¹ Lag om besöksförbud 7§

¹²²Prop. 2002/03:70 s. 35

skapsbalken eller sambolagen. För att detta skall vara möjligt får inte den tid besöksförbudet skall gälla sättas allt för kort. Tiden bör dock inte sättas längre än vad som är absolut nödvändigt för att syftena med förbudet skall kunna uppnås.¹²³ Sådant besöksförbud som avser den gemensamma bostaden ska i normalfallet gälla högst 30 dygn. Dock kan en absolut tidsgräns på 30 dygn ge upphov till problem. Det kan tänkas att kvinnan har yrkat på kvarsittanderätt men att domstolen inte ännu har hunnit meddela ett sådant beslut. Beslutet kan därför förlängas om det finns särskilda skäl med högst 7 dygn i taget.¹²⁴

Polisen har befogenhet att meddela tillfälligt besöksförbud som gäller tills åklagaren fattat beslut, dock högst 24 timmar. Mannen som beläggs med besöksförbud är skyldig att följa med till förhör hos polisen som hålls omedelbart efter polisens ingripande och åklagaren ska ”skyndsamt” fatta beslut om sådant besöksförbud. Om domstolsprövning begärs ska sådan hållas inom fyra dygn.

8.2.4 Besöksförbud avseende gemensam bostad i praktiken kontra häktning

Besöksförbud i egna hemmet ett fiasko. – Lagen har blivit ett slag i luften. Många, många fler utsatta kvinnor skulle behöva en respit för att kunna vara hemma eller för att i lugn och ro kunna packa och lämna hemmet, säger Carina Ohlsson, ordförande i Sveriges kvinnojourers riksförbund.¹²⁵

Under perioden 2000-2004 har antalet ansökningar om besöksförbud ökat från 5761 till 8536 stycken, vilket innebär en ökning med 48 procent. Andelen beviljade besöksförbud har minskat från 53 till 48 procent under samma period. Andelen besöksförbud som på något sätt överträds kan, på grundval av statistik över antalet anmälningar, uppskattas till åtminstone en tredjedel. Regeln om besöksförbud i gemensam bostad hade den 31 december 2004 tillämpats i 48 fall, medan särskilt utvidgat besöksförbud inte utfärdats någon gång.¹²⁶

Brå har i sin rapport om de ”nya reglerna i lagen om besöksförbud” 2005, kartlagt hur åklagare och frivilligorganisationer ser på de nya reglerna. Både åklagare och frivilligorga-

¹²³ Prop. 2002/03:70 s.38

¹²⁴ Lag om besöksförbud 4§

¹²⁵ www.svt.se Sveriges television 2005-10-09

¹²⁶ BRÅ – delrapport 2005b, *Nya regler i lagen om besöksförbud* s.6

nisationerna uppfattar att det skydd som ett besöksförbud ger ofta är bristfälligt. Besöksförbudet leder inte till att våld och trakasserier gentemot den skydde upphör.¹²⁷

I rapporten framkommer att endast en tiondel av de tillfrågade frivilligorganisationerna tycker att de nya reglerna ger det skydd som utsatta kvinnor och barn behöver. I de enkäter som skickades till samtliga länspolisöverstyrelser var det också över hälften som svarade att de nya reglerna inte ger det skydd som utsatta kvinnor och barn behöver.

Brå har i sin uppföljning av de nya reglerna kunnat konstatera att de hittills använts i mycket liten utsträckning. Att de används så sällan förklaras av åklagarna med att lagens krav för att tillämpa dem är mycket högt ställda. När dessa krav är uppfyllda rör det sig oftast om en så akut situation och ett så allvarligt brott att anhållan och häktning är en mer naturlig åtgärd, då det ger ett bättre skydd än besöksförbudet.

8.3 Häktning, Rättegångsbalken 24 kap 1 §

Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, för vilket är förskrivet fängelse ett år eller däröver får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han

- 1. avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff*
- 2. genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller*
- 3. fortsätter sin brottsliga verksamhet*

Är för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, skall häktning ske, om det inte är uppenbart, att skäl till häktning saknas.

Häktning får ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Kan det antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter, får häktning inte ske.

Utöver kvalificerad misstanke om brott av viss svårhetsgrad fordras för häktning enligt huvudregeln i 24 kap. 1 § första stycket RB att någon eller några av tre särskilda häkt-

¹²⁷ BRÅ –rapport 2003:2

ningsförutsättningar är uppfyllda. Dessa förutsättningar utgörs av vad man brukar kalla flykt-, kollusions- och recidivfara.

Med flyktfara avses enligt lagtexten att "det skäligen kan befaras att den misstänkte avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff". Med avvikande menas i detta sammanhang att den misstänkte lämnar sin bostads- eller vistelseort i syfte att undgå lagföring eller straff. Under det mer vittsyftande uttrycket "på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff" faller bl. a. åtgärder varigenom den misstänkte utan att lämna orten håller sig undan i sådant syfte.¹²⁸

Kollusionsfara föreligger "om det skäligen kan befaras att den misstänkte genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning". Härmed menas framför allt att den misstänkte avlägsnar spår efter brottet eller förstör eller gömmer föremål, som åtkommit genom brottet eller annars har betydelse för utredningen, eller att han till men för utredningen påverkar någon som kan lämna upplysning i saken, t. ex. ett vittne.¹²⁹

Recidivfara eller återfallsrisk slutligen föreligger enligt lagtexten "om anledning förekommer att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet". Enligt lagtexten skall, vid bedömningen av om någon av de särskilda häktningsförutsättningarna är uppfyllda, hänsyn tas till "brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet". Det är av väsentlig betydelse att frågor om häktning bedöms på ett så allsidigt underlag som möjligt.¹³⁰

Av vikt är att lagen har en utformning som leder till en prövning, där inte bara omständigheter som talar för häktning utan också sådana som talar däremot beaktas. Bland omständigheter som bör beaktas kan nämnas den misstänktes bostads, arbets- och familjeförhållanden, omständigheterna kring brottet, tidigare brottslig belastning m.m. Den fara för avvikande, försvårande av utredningen eller fortsatt brottslighet som skall föreligga för att häktning skall få ske beskrivs på delvis olika sätt i gällande rätt. Vid häktning på grund av flykt- eller kollusionsfara krävs sålunda att flykt eller kollusion skäligen kan befaras.

¹²⁸ Prop. 1986/87:112 s 29

¹²⁹ A.a. s.29

¹³⁰ A.a. s.30

Häktning på grund av återfallsrisk förutsätter däremot att anledning förekommer att den misstänkte återfaller i brott.¹³¹

8.4 Besöksförbud i gemensam bostad istället för häktning?

Den riskbedömning som görs innan ett beslut om besöksförbud i gemensam bostad ska enligt lagens förarbeten i första hand baseras på tidigare brott mot den utsatta personen. Det förekommer emellertid olika bedömningar av hur avgörande tidigare brottslighet är för riskbedömningen. Medan vissa åklagare menar att ett så ingripande beslut som besöksförbud i gemensam bostad är otänkbart om personen inte begått tidigare brott, menar andra åklagare att en trovärdig berättelse av den utsatta kvinnan om ett upplevt hot kan vara tillräckligt för ett beviljande.

Många åklagare hävdar att det är just proportionalitetsprincipen som inte fungerar, då man skall väga allvaret i de brottsliga gärningarna eller trakasserier det finns risk för, gentemot det intrång som ett beslut innebär i den förmodade gärningsmannens integritet.¹³² Beslut om besöksförbud i gemensam bostad kan bara beviljas om skälen för beslutet väger ”väsentligen tyngre” än intrånget i den förmodade gärningsmannens integritet.¹³³ Åklagarna menar att om det finns en påtaglig risk för ett allvarligt brott som skulle kunna uppväga det integritetsintrång ett förbud i gemensam bostad innebär är det mer naturligt att anhålla och överlåta åt tingsrätten att häkta den förmodade gärningsmannen. En åklagare säger:

– ”Proportionalitetsprincipen avgör ganska mycket. Är det en sådan påtaglig risk som man talar om för att man skall kunna kasta ut en person från sin bostad är det mer naturligt att man anhåller personen än att utdela besöksförbud i gemensam bostad. För att häkta ska man på sannolika skäl vara misstänkt och det ska finnas ”risk” för att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. När det gäller besöksförbud i gemensam bostad står det ”påtaglig risk” för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer begå brott mot sin sambo. När det gäller häktning ska det vara föreskrivet fängelse i minst ett år. För besöksförbud i gemensam bostad finns det inget skrivet om hur lågt straffvärdet kan vara. Men det kan ju inte

¹³¹ Prop. 1986/87:112 s.30

¹³² BRÅ - delrapport 2005b, *Nya regler i lagen om besöksförbud* s.23

¹³³ Prop. 2002/03:70 s.71

vara hur fjuttiga brott som helst om man ska utdela ett besöksförbud i gemensam bostad.”¹³⁴

Sammanfattningsvis menar Brå i sin rapport¹³⁵ att de risk- och proportionalitetsbedömningar regelns förarbeten föreskriver komplicerar tillämpningen på två sätt. För det första menar åklagarna att regeln kräver en betydande risk, vilket gör att de uppfattar frihetsberövande som ett mer adekvat alternativ sett till lagens intentioner. För det andra menar de att risken inte får vara alltför obetydlig, eftersom man då inte kan motivera ingreppet i den förmodade gärningsmannens integritet. Dessa två bedömningar som regeln kräver, kan därför skapa en situation där gärningsmannen antingen anhålls och häktas eller den utsatta kvinnan lämnas utan skydd. Om gärningsmannen anhålls och häktas, vilket enligt flera åklagare är den vanligaste konsekvensen, återkommer man till frågan om riskens påtaglighet när mannen släpps fri. Vissa åklagare ställer sig frågan hur länge en risk kan betraktas som påtaglig. Om mannen inte anhålls eller häktas blir frågan vilket skydd som kan ges till den utsatta kvinnan i det fall ett allvarligare brott inte kan styrkas.

I likhet med åklagare är många frivilligorganisationer, skeptiska till det skydd som ett beslut om besöksförbud innebär. Det bristande skyddet utgör ett av skälen till varför man inte tillämpat lagen utan i stället valt anhållande och häktning.

8.5 Finns det ojämn fördelning av kunskap och bristande resurser hos Polisen gällande besöksförbud?

Att antalet förbud i gemensam bostad, trots denna markering från lagstiftarens sida, hittills varit så få kan ha flera orsaker menar Brå i sin rapport. Det kan å ena sidan bero på att berörda utsatta personer och de poliser som får kontakt med dessa inte känner till möjligheten att ansöka om besöksförbud i gemensam bostad i fall där situationen känns akut men inget brott ännu begåtts. Det kan å andra sidan bero på att åklagarna fått in ansökningar om besöksförbud som hänför sig till sådana situationer, men att de avslagit ansökan eftersom de inte uppfattar att kriterierna för regeln är uppfyllda.

¹³⁴ BRÅ - delrapport 2005b, *Nya regler i lagen om besöksförbud* s.23

¹³⁵ BRÅ - delrapport 2005b, *Nya regler i lagen om besöksförbud*

Intervjuerna med frivilligorganisationer och åklagare talar för att det är det första alternativet som är huvudförklaringen, det vill säga att tillräcklig kunskap om den nya regeln inte nått ut till berörda personer och till de poliser som möter dem. En annan indikation på att den nya regeln inte lett till så många nya ansökningar från sammanboende personer är att antalet ansökningar inte ökat mer än tidigare sedan den nya regeln tillkom. Det finns mot denna bakgrund skäl för polismyndigheterna att se över om ytterligare insatser krävs för att nå ut i organisationen med information om i vilka situationer ansökan om besöksförbud i gemensam bostad kan göras.¹³⁶

Av intervjuer med såväl åklagare som polis framgår också att det i åklagarnas beslutsunderlag sällan ingår strukturerade hot- och riskbedömningar från polisen. Polisens skriftliga rutiner för hantering av besöksförbud innehåller också sällan föreskrifter om en kontinuerlig och strukturerad hot- och riskbedömning under uppföljningen av beviljade besöksförbud.¹³⁷

I Rikspolisstyrelsens rekommendationer till polismyndigheterna understryks att en ansökan om besöksförbud måste vara väl underbyggd och dokumenterad för att underlätta åklagarens beslut. Åklagarna behöver uppgifter om tidigare domar och nedlagda anmälningar. De vill även att polisen sammanställer denna information för att kunna avgöra om mannen har en våldsam bakgrund. En annan viktig del i förarbetet är ta reda på om personen har varit aktuell hos t.ex. socialtjänsten eller psykiatrin. Detta borde enligt RPS-rapporten ingå i det första underlaget från polisen och vara standard.¹³⁸

Brå har i intervjuer med utredare vid olika polismyndigheter uppmärksammat att hälften av dem inte kände till att RPS skickat ut rekommendationer för arbetet med besöksförbudsärenden och de hot- och riskbedömningar som anses behövas enligt SARA-metoden för att underlätta tillämpningen och efterlevnaden av lagen. Övriga utredare kände till rekommendationerna men visste inte hur de påverkat myndighetens rutiner.¹³⁹

När det gäller uppföljning av besöksförbud saknar flera myndigheter skriftliga rutiner för detta. Ett skäl till detta som nämnts av såväl poliser, åklagare och frivilligorganisationer är

¹³⁶ BRÅ – delrapport 2005b, *Nya regler i lagen om besöksförbud* s.9

¹³⁷ BRÅ – delrapport 2005b, *Nya regler i lagen om besöksförbud* s.7

¹³⁸ RPS-rapport (2005:1)

¹³⁹ BRÅ – delrapport 2005b, *Nya regler i lagen om besöksförbud* s.31

att polisen inte har tillräckliga resurser. Därtill kommer att poliser, trots RPS:s rekommendationer, inte alltid uppfattat att de har en skyldighet att följa upp besöksförbud, eftersom någon sådan inte finns inskriven i Besöksförbudslagen. Vissa poliser som Brå talat med är osäkra på om någon sådan skyldighet föreligger, medan andra ifrågasätter att en sådan skyldighet finns.¹⁴⁰

8.6 Överträdelse av besöksförbud

Besöksförbud ger dåligt skydd. Var tredje man som åläggs besöksförbud hos sin tidigare partner struntar i beslutet. Poliskommissarie Soile Axén, som är kvinnoamördnare i Trollhättan, menar att män som bryter mot besöksförbudet borde frihetsberövas oftare än idag.

– Det sker vid grövre överträdelser. Men samhället skulle i fler fall direkt tydligt markera att det inte är acceptabelt att besöksförbudet åsidosätts.¹⁴¹

När BRÅ genomförde djupintervjuer med 40 kvinnor som ansökt om besöksförbud, framträdde en ganska dyster bild. Dels av kvinnornas utsatthet innan de ansökte om besöksförbud, dels av besöksförbudets ganska begränsade möjligheter att förbättra deras situation.¹⁴² Den bild som dessa kvinnor gav av överträdelse av besöksförbud var att det sällan görs förundersökningar av åklagare och inte heller vidtas några direkta åtgärder av polisen.

Enligt en del av de kvinnor som intervjuats överträds besöksförbudet i deras fall mer eller mindre kontinuerligt. Männen uppsöker kvinnorna i hemmet, ringer till dem och söker upp dem i hemmets närhet. Kvinnorna upplever att de aldrig går helt säkra från mannen. I de fall kvinnan och mannen har gemensamma barn, används ibland barnen som ett medel att komma åt kvinnan.¹⁴³

Många av kvinnorna upplevde att männen inte såg överträdelser av besöksförbudet som ett brott och att många fortsätter att kontakta kvinnan på olika sätt. Bland de frivilligorganisationer som Brå gjort en enkätundersökning med är den bilden inte lika tydlig. Bland de

¹⁴⁰BRÅ – delrapport 2005b, *Nya regler i lagen om besöksförbud*. s.35

¹⁴¹www.dn.se Dagens nyheter 2003-11-11

¹⁴²BRÅ Artikel Apropå 2/2003

¹⁴³BRÅ – rapport 2003:2

jourer som angav att de har samarbete med polisen menar 81 procent att de har förtroende för polisens arbete med besöksförbud.¹⁴⁴

Antalet besöksförbud som beviljades av åklagare under 2004 var 4060, och Brå har gjort en grov uppskattning att åtminstone en tredjedel av besöksförbuden överträds.¹⁴⁵ Enligt statistiken är det en liten grupp personer som står för en stor del av överträdelserna som anmäls. 15 procent av männen med besöksförbud svarar för 55 procent av samtliga anmälda överträdelser. Det finns en tydlig koncentration så till vida att män med hög tidigare brottsbelastning oftare misstänks för överträdelser.¹⁴⁶

BRÅ visade i sin rapport 2003:2 att tre fjärdedelar av landets polismyndigheter inte vidtar några speciella åtgärder efter utfärdat besöksförbud. Flertalet polismyndigheter uppger att de inte arbetar aktivt med besöksförbuden, utan agerar först när överträdelser anmäls. Endast vid sju av totalt 21 polismyndigheter fanns utarbetade rutiner för aktiv och löpande uppföljning av besöksförbud som utfärdas i området.¹⁴⁷

För att åklagaren ska kunna åtala den misstänkte för överträdelserna krävs att finns ett bra underlag från polisen i samband med anmälningen. Enligt åklagarna finns det ofta brister i detta avseende. En åklagare konstaterar att i förundersökningsunderlaget ingår ”ofta bara själva anmälan och överträdelserna. Ibland om jag har tur får jag dessutom ett förhör med målsäganden”. Till de bättre förundersökningsunderlagen ingår vittnesuppgifter, telefonlister, foton över mottagna meddelanden på mobiltelefonen eller inspelningar av röstbrevlådor. Det är just när ord står mot ord och sidobebisning saknas som många åklagare menar är särskilt problematiska.¹⁴⁸

Den som bryter mot ett besöksförbud döms för överträdelse av besöksförbud till böter eller fängelse i högst ett år, i ringa fall skall inte dömas till ansvar.¹⁴⁹

¹⁴⁴ BRÅ – delrapport 2005b, Nya regler i lagen om besöksförbud s.41

¹⁴⁵ BRÅ – delrapport 2005b, Nya regler i lagen om besöksförbud s.36

¹⁴⁶ BRÅ – rapport 2003:2

¹⁴⁷ A. a.

¹⁴⁸ BRÅ– delrapport 2005b, Nya regler i lagen om besöksförbud s.43

¹⁴⁹ Lag om besöksförbud 24 §

9. Elektronisk övervakning

Konsekvenserna för de som överträder besöksförbuden har inte varit tillräckligt allvarliga. Drabbade kvinnor måste få känna sig trygga när ett besöksförbud utfärdats, säger justitieminister Thomas Bodström.¹⁵⁰

Som jag har beskrivit ovan visar det sig att besöksförbud inte är ett tillräckligt skydd för kvinnor som utsätts för brott eller på annat sätt allvarligt trakasseras av män. Det finns därför av naturliga skäl ett behov av att förstärka åtgärderna. Sådana åtgärder är särskilt angelägna mot män som inte kan förmås att respektera det besöksförbud som ålagts dem.

Frågan om övervakning med elektronisk kontroll i samband med besöksförbud har diskuterats under förhållandevis lång tid. I samband med de senaste ändringarna av lagen om besöksförbud behandlade även regeringen frågan om elektronisk övervakning av besöksförbud.¹⁵¹ Regeringen konstaterade att det är angeläget med åtgärder som kan leda till att besöksförbud efterlevs och som skapar ökad trygghet för de personer som skall skyddas med sådana förbud.

Förespråkarna av elektronisk övervakning har bl.a. hänvisat till att sådan övervakning visat goda resultat i USA och menat att det bör införas en liknande ordning i Sverige.

I mars 1999 överlämnade BRÅ sin förstudie om elektronisk övervakning vid besöksförbud till regeringen.¹⁵² Regeringens sammanfattande bedömning var dock att elektronisk kontroll av besöksförbud med den teknik som då fanns att tillgå inte kunde bli effektiv med mindre än att den som skulle övervakas var tvungen att underkastas så ingripande inskränkningar att det inte framstod som acceptabelt.

Tekniken byggde på stationär övervakning, alltså den så kallade fotbojan som möjliggör kontroll av den övervakades närvaro eller frånvaro på förutbestämda platser, i allmänhet i hemmet. Övervakningen krävde därför att den övervakade förelades ett utgångsförbud. Sedan dess har tekniken utvecklats. Med samma positioneringsteknik som används exempelvis i båtar och bilar kan i dag enskilda individer övervakas. Tekniken bygger på att man

¹⁵⁰ www.dn.se Dagen Nyheter 2005-08-24

¹⁵¹ Prop. 2002/03:70

¹⁵² BRÅ - *Elektronisk övervakning vid besöksförbud – teknikens möjligheter och begränsningar*

som ett komplement till fotbojan använder GPS-systemet.¹⁵³ Detta möjliggör en kontinuerlig och mycket precis positionering av den övervakade. Ett besöksförbud kan då övervakas genom att den person som förbudet avser, ofta en man som utsätter en tidigare närstående kvinna för upprepade övergrepp, utöver fotbojan också bär en GPS-mottagare. Tekniken möjliggör att områden kring kvinnans hem, arbetsplats och andra ställen där hon vistas kan fresas. Träder mannen in i ett sådant område kan en bevakningscentral automatiskt larmas och nödvändiga åtgärder kan vidtas. Förhoppningsvis leder den förbättrade upptäcktsrisken och vetskapen om att ständigt vara bevakad, att mannen avhåller sig från att söka upp kvinnan. I de fall mannen ändå överträder besöksförbudet kan övervakningen ge kvinnan och åklagaren möjlighet att bevisa vad som har skett. På regeringens begäran har Brå därför på nytt utrett möjligheterna att använda elektronisk övervakning för att förstärka besöksförbud.¹⁵⁴

Brå konstaterar att användningen av positioneringsteknik i brottsförebyggande syfte fortfarande är i sin linda. I de fall tekniken används syftar den i stället företrädesvis till att ge misstänkta och dömda personer ett alternativ till frihetsberövande i form av häktning eller ett fängelsestraff.

Rikspolisstyrelsen har därefter fått i uppdrag att undersöka och analysera olika tekniska lösningar som skall kunna användas för elektronisk övervakning av besöksförbud (Ju2005/7159/KRIM). Uppdraget skall redovisas senast den 31 december 2006. Inom ramen för uppdraget skall Rikspolisstyrelsen testa tekniska lösningar och ge förslag på hur en organisation inom polisen skall vara uppbyggd för att kunna ansvara för administration och bevakning av elektronisk övervakning. Det är regeringens ambition att de problem som har varit sammanlänkade med teknikens begränsningar skall kunna undanröjas genom uppdraget. Det finns därför anledning att nu ta initiativ till förnyade överväganden när det finns förbättrade tekniska och praktiska förutsättningar för elektronisk övervakning av besöksförbud.¹⁵⁵

Lagen om besöksförbud har varit i kraft i nästan 20 år. Mot bakgrund av detta och de brister som Brå har funnit finns det anledning att överväga om det behövs några förändringar i

¹⁵³ Global Positioning Satellites

¹⁵⁴ BRÅ – Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning s.6

¹⁵⁵ Dir 2006:84 Förstärkt skydd för personer som utsätts för hot eller förföljelse

lagstiftningen för att säkerställa att förutsättningarna för tillämpningen är så goda som möjligt finns även anledning att överväga olika åtgärder som kan vidtas för att antalet överträdelser av meddelade besöksförbud skall minska. Elektronisk övervakning kan vara en sådan åtgärd. En annan fråga som bör övervägas är vilken myndighet som skall vara beslutsbehörig när det gäller besöksförbuden.

10. Avslutande reflektioner

Kunskap om mäns våld mot kvinnor, våldets orsaker och konsekvenser är avgörande för att samhällets insatser och åtgärder för att stävja, beivra, och skydda kvinnor från dessa brott ska bli relevanta och effektiva. Utan tillräcklig kunskap riskerar lagstiftningen på området att bli uddlös. Man måste förstå att sådant våld skiljer sig från det våld som förekommer ute på gatorna en lördagsnatt fram på småtimmarna. Medan män drabbas av våld från främlingar på offentliga platser och kan se hemmet som en trygg plats, där de får skydd mot våld och farligheter är det tvärtom för kvinnor. För dem är hemmet enligt statistiken den farligaste platsen. Risken att råka ut för våld, inklusive våldtäkt, från en närstående eller bekant i hemmet är större än att bli överfallen utomhus av okända män.

Våld mot kvinnor handlar om attityder och värderingar. Dessa attityder och värderingar är djupt rotade sedan tusentals år tillbaka, det gäller alla människor både privat och professionellt. Vad som dock är viktigt är att göra sig själv medveten om att fördomarna finns, och försöka bryta dessa.

Under mitt uppsatsskrivande har jag läst och gått igenom mycket material om mäns våld mot kvinnor. Det finns god kunskap om detta ämne. Det finns även många duktiga och kompetenta personer som arbetar med dessa frågor. Dessa "eldsjälar" finns inom alla områden, polisen, socialtjänsten, domstolarna och naturligtvis hos kvinnojourerna. Dock räcker tyvärr inte det för att kunna hantera detta stora samhällsproblem. Den kunskap som finns idag är tyvärr bara, enligt min mening, ofta koncentrerad till dessa individer och organisationer. Kunskapen om de strukturella problem som finns och om könsmaktsperspektivets betydelse för dessa frågor måste ut bland alla myndigheter som kommer i kontakt med dessa frågor. Våld mot kvinnor i nära relationer är ett mycket komplext område som därför

ställer större kunskapskrav på både polis, åklagare och domstolarna än vad kanske andra typer av brott gör.

När en kvinna gör en polisanmälan om att hon utsätts för våld i hemmet, skall hon enligt min mening fångas upp i ett ”nät”. Vad jag menar med detta är att alla instanser som denna kvinna har varit i kontakt med skall samarbeta sinsemellan. Har hon varit i kontakt med t.ex. socialtjänsten eller kvinnojouren, och i så fall för varför? De personer som arbetar på t.ex. kvinnojourer runt om i landet besitter en spetskompetens som många gånger saknas hos polis och åklagare. Ofta finns det inga vittnen till dessa brott och man måste då samla in stödbevis från andra håll. Genom att arbeta gränsöverskridande breddar man kompetensen som behövs för att kunna utreda denna typ av brott. Hon skall också alltid i samband med en polisanmälan bli erbjuden ett målsägandebiträde som är med och stöttar henne genom hela processen. Som det ser ut idag blir hon inte alltid informerad om denna rättighet eller så kommer ofta biträdet in väldigt sent i processen.

Rikspolisstyrelsens utbildningsmaterial rörande utredning av denna typ av brott påvisar att det finns god kunskap om hur dessa utredningar skall gå till enligt regelboken. Det svåra verkar vara att få ut denna kunskap till de enskilda individer som arbetar med just dessa frågor. Det är viktigt att hot- och riskbedömningsmodellen ”SARA” införs, och att rutiner och riktlinjer för polisens arbete med ärenden om besöksförbud verkligen införs som standard vid landets samtliga polismyndigheter.

Samhället blir mer och mer specialiserat, och kanske är det så att det faktiskt krävs poliser och åklagare med specialkompetens för att kunna hantera dessa fall. Detsamma gäller för domstolarna. Man har på olika håll i landet börjat med utbildningar för domare när det gäller sexualbrott och brott som begås i nära relationer. Dock är många av dessa utbildningar frivilliga. Kvinnor som utsatts för våld i en relation känner sig kränkta och psykiskt påverkade. Det är därför viktigt att domaren, åklagaren, advokaten och andra medverkande i rättegången har kunskap om kvinnornas reaktioner och kan bemöta kvinnorna på ett professionellt sätt. Det skulle enligt min mening behövas domare med specialutbildning för att kunna döma i den här typen av mål.

En ständig återkommande diskussion på kvinnojouren är t.ex. besöksförbudet, som ofta inte fungerar tillfredsställande för de kvinnor som förföljs och trakasseras av män de haft en nära relation med. När det gäller besöksförbudet är lagstiftarens syfte inte att denna lag skall kunna överträdas gång på gång utan någon reaktion från polisen. Både frivilligorganisationer, poliser och åklagare menar att polisen bör reagera snabbare och tydligare på överträdelser. Jag är benägen att hålla med. Kanske kan den elektroniska övervakningen i samband med besöksförbud bli en början till förändring på det området.

Jag anser inte att det är något fel på lagarna som jag tittat på under mitt arbete. Lagstiftarens intentioner är klara och tydliga. Dock hjälper inte detta om berörda personer som skall arbeta med dessa verktyg inte ser helheten och syftet med lagarna. Lagarna tenderar då istället att bli en ”tandlös tiger”. Vad som framför allt är viktigt är man *vill* och kan se problemen ur ett könsmaktsperspektiv.

Utvecklingen går dock sammantaget åt rätt riktning om än väldigt långsamt. Som avslutning på mitt uppsatsarbete vill jag återge en liten historia från kvinnojouren i Mölndal, som jag tycker är väldigt beskrivande just när det gäller bristen på kunskap och inlevelse för dessa kvinnor:

Det gällde en kvinna som hade bott på jouren en tid och i samband med det fick hon tillgång till sin egen post som tidigare hade undanhållits henne när hon bodde med sin man. Hon upptäcker då att mannen tagit olika krediter och lån i hennes namn genom att förfalska hennes namnteckning. Kvinnan hade varit utsatt för alla tänkbara grova övergrepp av mannen. Hon var mycket rädd för honom och vågade inte göra en polisanmälan för de övergrepp hon blivit utsatt för. Dock ville hon göra en anmälan när det gällde lånen som han tagit i hennes namn och som uppgick till över 100.000 kr. Efter mycket stöd från personalen på kvinnojouren vågade hon till slut gå ner till polisstationen och göra en polisanmälan. Där möttes hon av en manlig polis i 50 års åldern. Hon berättade sin historia och informerade även polisen om att hon bodde på en kvinnojour. När hon berättat klart svarade polisen att det nog inte var så farligt och att hon skulle gå hem och sätta sig ner i lugn och ro med sin man och tala igenom saken med honom. Tilläggas kan, att hon gick hem utan att göra en polisanmälan.

Helen, Kvinnojouren Frideborg, Mölndal 2006

Litteratur- och källförteckning

Litteratur

Bender Christine, Holmberg Carin När var och en sköter sitt... Hur ser stöd och hjälp ut till misshandlade kvinnor i kommuner utan kvinnojour? Sköndalsinstitutet Arbetsrapportserie Nr 21, 2001

Bergmark Birgitta, Hamne Lundberg Gunilla Stryptag Famntag Klapp eller Död En reportagebok om kvinnomisshandel, Carlsson, 1995

Edgren Monika, Tradition och förändring, Könrelationer, omsorgsarbete och försörjning inom Norrköpings underklass under 1800-talet, Lunds Univ. 1994

Eliasson Mona, Mäns våld mot kvinnor En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll, Natur och kultur, 2000

Eliasson Mona, Att förstå mäns våld mot kvinnor i Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar, Heimer och Posse (red. Studentlitteratur) 2003

Eduards Maud, Kön, makt, medborgarskap, Kvinnan i politiskt tänkande från Platon till Engels, Liberförlag, 1983

Fredriksson Max och Ulf Malm Brottsoffrens rättigheter i brottmålsprocessen, Norstedts juridik, 2004

Granström Görel Den onda cirkeln, Om brottsoffer, Genus och rätten, Uppsala publ. House, 2004

Hafström Gerhard, Den svenska familjerättens historia, Juridiska fören. Studentlitt. 1978

Gun Heimer och Barbro Posse Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar Studenstlitt. Lund 2003

Hirdman Yvonne mfl. Kvinnohistoria – Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar Primo, Oskarshamn, 1996

Inger Göran Svensk rättshistoria, Liber ekonomi, 1997

Karlsson-Sjögren Åsa Kvinnors rätt i stormaktstidens Gävle, Uppsala univ. 1998

Larsson Eva Närhet som gör ont om våld mot närstående, Brottsofferjourernas Riksförbund, 2003

Lundgren Eva Våldets Normaliseringsprocess, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, 2004

Lundgren Eva, Heimer Gun, Westerstrand Jenny, Kalliokoski Anne-Marie Slagen dam, mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige- en omfångsundersökning, Brottsoffermyndigheten, 2001

Nordborg Gudrun red. 13 kvinnoperspektiv på rätten, Uppsala: Iustus 1995

Nylén Lars ”Rättsväsendet – polisens roll” i Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar, Heimer och Posse (red. Studentlitteratur) 2003

Ohlander Ann-Sofie, Strömberg Ulla-Britt Tusen svenska kvinnoår, Prisma, 2002
Svensson Kerstin Socialt arbete med brottsoffer Sympati, empati och organisering, Carlsson, 2006

Pohjonen Soile Kvinnor, våld och straffrätt, 13 kvinnoperspektiv på rätten, Uppsala, Iustus, 1995

Taussi-Sjöberg Marja Skiljas: Trolovning, äktenskap och skilsmässa i Norrland på 1880-talet, Författarförl. 1988

Thurén Britt-Marie, Kerstin Sundman Kvinnor, män och andra sorter genusantropologiska frågor, Carlsson, 1997

Sveriges Rikes Lag gillad och antagen på riksdagen 1734

Utbildningsmaterial

Qvarnström Jennifer Vad tycker brottsoffren om polisen? En undersökning vid Polismyndigheten i Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län samt Polismyndigheten i Norrbotten, 2005

Brottsoffer i fokus de vinnande bidragen i Brottsoffermyndighetens uppsatstävling, Brottsoffermyndigheten, 2003,

Kvinnofrid – att förstå bakgrunden till mäns våld mot kvinnor och dess effekter Ett utbildningsmaterial för personal inom rättsväsendet, hälso- och sjukvården, socialtjänsten och kriminalvården Brottsoffermyndigheten Umeå, 2000

Rapportserier

Brå-Rapport 2000:11 *Grov kvinnofridskränkning*

Brå-Rapport 2001:11 *Dödligt våld i nära relationer Brottsförebyggande rådet*

Brå- Rapport 2002:14 *Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning*

Brå-Rapport 2003:2 *Besöksförbud En utvärdering av lagen och dess tillämpning* Stockholm: Brå. Fritzes

Nya regler i lagen om besöksförbud. Delrapport 2005b Stockholm: Brå. Fritzes.

Elektronisk övervakning vid besöksförbud– teknikens möjligheter och begränsningar. PM.
Stockholm: Brå.1999

Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning Stockholm Brå 2005
Socialstyrelsens rapport SoS 1998:6 Våld mot kvinnor – män i kris

Socialstyrelsens rapport SoS 1990:38 Kvinnojourer och mansjourer

Propositioner

1986/87:112 Om anhållande och häktning m.m.

1987/88:107 Om målsägandebiträde

1987/88:137 Om besöksförbud

1989/90:158 Om utvidgad rätt till målsägandebiträde

1997/98:55 Kvinnofrid

1998/99:145 Ändring av fridkränkingsbrotten

2000/01:79 Stöd till brottsoffer

2002/03:70 Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer

Statens offentliga utredningar

Sou 1995:60 Kvinnofrid Del A

Sou 1995:60 Kvinnofrid Del B

Sou 1995:81 Ny rättshjälpslag och andra bestämmelser o rättligt bistånd

Sou 1998:40 Brottsoffer, vad har gjorts? Vad bör göras?

Sou 2002:71 Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer

Sou 2004:121 Slag i luften En utredning om myndigheter, mansvåld och makt

Sou 2005:117 Ett effektivare brottmålsförfarande- några ytterligare åtgärder

Offentliga tryck

Den nya kvinnofridslagen Särtryck av en artikelserie i tidningen Nämndemannen i samarbete
Med DV 2001

Domstolsverket rapport 1996:2 Målsägandebiträde – en utvärdering av tillämpningen av lagen om målsägandebiträde, m.m.

Justitieutskottet 2004:1 Anmälan och utredning av sexualbrott, förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv

Justitiedepartementet (2001). *Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer*. Ds 2001:73.

Justitiedepartementet (1987). *Besöksförbud*. Ds Ju 1987:13.

Kommittédirektiv Dir 2006:84 Förstärkt skydd för personer som utsätts för hot eller förföljelse

Motion 2003/04:Ju361 Riskbedömning som arbetsmetod för att förebygga och förhindra våld mot kvinnor Av Lena Ek och Johan Lindander

Gemensam inspektionsverksamhet. Granskning av brottsutredningar avseende våld mot kvinnor. RÅ/RPS 1/00

Gemensam inspektion. Granskning av brottsutredningar avseende våldtäkt. RPS/ÅM 1/05

Rikspolisstyrelsen Polisiära hot- och riskbedömningar. Rikspolisstyrelsens riktlinjer och rutiner vid ärenden om våld i nära relationer samt i ärenden om besöksförbud. RPS-rapport (2005:1)

Magnus Lindgren & Jennifer Qvarnström Brottsoffren i rättsprocessen, En undersökning genomförd på uppdrag av rikspolisstyrelsen, riksåklagaren, domstolsverket September 2003

Henrik Belfrage och Martin Grann, SARA Bedömning av risk för framtida partnervåld, Manual med instruktioner och kommentarer, Psykiatriskt regionsvårdscentrum, Landstinget Kronoberg Forskningsenheten 1999

SFS 1998:1558 Polisförordning

SFS 1947:948 Förundersökningskungörelse

RÅFS 1997:12 Riksåklagarens allmänna råd om ledningen av förundersökning i brottmål

Nationellt råd för kvinnofrid

Kommunerna som blundar för mäns våld mot kvinnor, Stockholm november 2001

Rättsfall

Hovrätten
RH 1993:24

Högsta Domstolen
NJA 1999 s 102
NJA 2003 s 144
NJA 2005 s 712

Övrigt

BRÅ Apropå 2/2003

Dagens Nyheter Besöksförbud ger dåligt skydd, 2003-11-11

Liljequist Jonas ”Den omvända hustrutukten En diskurs om manlighet, makt och auktoritet i Sverige från reformationstiden till 1800-talets början”, opublicerad artikel, 2001

Östman Ann-Catrin ”Oenighet och äkta kärlek, Tolkningar av äktenskapliga 'trätor' i ett 1700-tals agrarsamhälle”, opublicerad artikel, 2001

Webbaserat Material

Polisen, hemsida www.polisen.se

Brottsofferjourens Riksförbund, hemsida www.boj.se

Operation kvinnofrid www.operationkvinnofrid.nu

Sveriges Kvinnojourers riskförbund www.kvinnojour.se

Riksorganisationen för Kvinnojourer och tjejjourer i Sverige www.roks.se

Sveriges Television www.svt.se